

**«Δίκαιος κόσμος και εκδικητικότητα: κοινωνιοψυχολογική
προσέγγιση της επιθυμίας για εκδίκηση»**

Κετιάνα Τσιφλίγκου

Τμήμα Ψυχολογίας

ΠΜΣ Ταυτότητα και Διαπροσωπικές Σχέσεις

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Εποπτεύουσα επιτροπή:

Παναγιώτης Κορδούτης

Άννα Μαντόγλου (επιβλέπουσα καθηγήτρια)

Μαρία Σακαλάκη

Αθήνα, Ιούλιος 2016

Στην οικογένειά μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Δράττομαι της ευκαιρίας και από αυτήν την θέση να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια *Άννα Μαντόγλου* για την ουσιαστική εποπτεία της παρούσας διπλωματικής εργασίας καθώς και για το ενδιαφέρον και την ηθική συμπαράστασή της καθ' όλη την διάρκεια τής, μέχρι τώρα, ακαδημαϊκής πορείας μου στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου· τον καθηγητή *Παναγιώτη Κορδούτη*, την καθηγήτρια *Μαρία Σακαλάκη* και την αναπληρώτρια καθηγήτρια *Αλεξάνδρα Χαντζή* για τον ζωντανό επιστημονικό διάλογο και για τις πολύ ενδιαφέρουσες υποδείξεις τους στις προφορικές παρουσιάσεις του θεωρητικού πλαισίου και της μεθοδολογίας της συγκεκριμένης εργασίας· την καθηγήτρια *Noreen Stuckless* από το York University, του Τορόντο στον Καναδά, που μου παρείχε το ελεύθερο να μεταφράσω στα ελληνικά την κλίμακα εκδικητικότητας, την οποία η ίδια είχε κατασκευάσει.

Επιπλέον, ευχαριστώ τον λέκτορα του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, *Δημήτρη Ζιούβα* και τον λέκτορα του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, *Ιωάννη Τσίρμπα* για την συνεργασία τους στην χορήγηση των ερωτηματολογίων στους φοιτητές και τις φοιτήτριες κατά τη διάρκεια των μαθημάτων τους· τις υποψήφιες διδάκτορες του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου *Κατερίνα Καραγεώργου* και *Γιώτα Ροπόκη* για τις πολύτιμες συμβουλές τους και τις εποικοδομητικές συζητήσεις σχετικά με το αντικείμενο του παρόντος πονήματος. Τέλος, ευχαριστώ όλους τους ανώνυμους συμμετέχοντες, οι οποίοι θυσίασαν λίγο από τον ελεύθερό τους χρόνο και συμπλήρωσαν με αφοσίωση και ενδιαφέρον το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην προαγωγή της επιστήμης της Ψυχολογίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
I. Εκδικητικότητα και Συγχώρεση	9
II. Κοινωνική Ταυτότητα	15
III. Πεποιθήσεις περί Δίκαιου Κόσμου	18
IV. Ο ρόλος του φύλου	20
V. Η παρούσα έρευνα	21
ΜΕΘΟΔΟΣ	22
I. Συμμετέχοντες	22
II. Διαδικασία	23
III. Μέσα συλλογής – Μετρήσεις	24
IV. Στατιστική Επεξεργασία	32
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	33
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	37
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	50
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	51

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η ποιότητα της παραβατικής πράξης που ασκείται από το δράστη στο θύμα, οι πεποιθήσεις περί δίκαιου κόσμου και το φύλο επηρεάζουν την δήλωση για εκδίκηση ή συγχώρεση. Η πρωτοτυπία του συγκεκριμένου πονήματος έγκειται στην εξέταση της ίδιας της φύσης και των ιδιαίτερων διαστάσεων δυο παραβατικών πράξεων (βιασμός και τροχαίο ατύχημα) και στην σύνδεση αυτών με την εκδίκηση και την συγχώρεση. Επίσης, μέχρι την παρούσα έρευνα, δεν είχε εξετασθεί η σχέση της εκδίκησης και της συγχώρεσης με την πίστη στον δίκαιο ή άδικο κόσμο σε ελληνικό πληθυσμό. Το δείγμα αποτελούταν από 140 προπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες του Παντείου Πανεπιστημίου και του Πανεπιστημίου Αθηνών, ελληνικής καταγωγής, με μέσο όρο ηλικίας τα 20,44 έτη. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν, πρώτα, να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με την πίστη τους στον δίκαιο ή άδικο κόσμο (επικαλούμενη ανεξάρτητη μεταβλητή) και αφού διαβάσουν ένα κείμενο που αναφερόταν σε ένα τραυματικό συμβάν, όπως είναι το τροχαίο, ή ένα τραυματικό/ντροπιαστικό συμβάν όπως είναι ο βιασμός (πειραματική ανεξάρτητη μεταβλητή), να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν τον αναμενόμενο και τον προτεινόμενο τρόπο δράσης των θυμάτων (πρώτη μέτρηση εξαρτημένης μεταβλητής). Στη συνέχεια, ακολουθούσαν ερωτήσεις σχετικά με την τρέχουσα συναισθηματική τους κατάσταση, δηλαδή το πώς ένιωθαν την στιγμή που συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο, και την κοινωνική επιθυμητότητα, δηλαδή το κατά πόσο απαντούσαν με απώτερο σκοπό να είναι κοινωνικά αρεστοί και όχι να δώσουν ειλικρινείς και αυθόρμητες απαντήσεις, ούτως ώστε να εξασφαλισθεί η αυθεντικότητα των απαντήσεων στις ερωτήσεις, που σχετίζονταν με την επιθυμία για εκδίκηση ή συγχώρεση (δεύτερη μέτρηση εξαρτημένης μεταβλητής), οι οποίες

συμπληρώνονταν στο τέλος. Από τα αποτελέσματα, φάνηκε ότι, όντως, η ντροπιαστική διάσταση ενός ήδη τραυματικού γεγονότος αυξάνει την προτίμηση προς την εκδίκηση, σε σχέση με την ύπαρξη μόνο της τραυματικής διάστασης. Με βάση την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, η ταπείνωση και ο εξευτελισμός που χαρακτηρίζουν ένα ήδη τραυματικό σενάριο υποβαθμίζουν την κοινωνική ταυτότητα των θυμάτων. Η ανάγκη αποκατάστασης και απόδοσης σε αυτήν θετικών χαρακτηριστικών οδηγεί τους συμμετέχοντες στην επιλογή της εκδίκησης, σε μεγαλύτερο βαθμό, στην συνθήκη του βιασμού, σε αντίθεση με την συνθήκη του τροχαίου, όπου κυριαρχεί ως επιλογή η καταγγελία και η συγχώρεση. Επιπρόσθετα, το φύλο μοιάζει να επηρεάζει την επιθυμία για εκδίκηση, με τους άνδρες να δίνουν περισσότερο εκδικητικές απαντήσεις σε σχέση με τις γυναίκες. Δεν παρατηρήθηκε κάποια αλληλεπίδραση των δοξασιών περί δίκαιου κόσμου με το είδος του σεναρίου που παρουσιαζόταν και το φύλο στην επιθυμία για εκδίκηση ή συγχώρεση. Ακόμη, από τα ευρήματα φάνηκε ότι η κοινωνική επιθυμητότητα και η τρέχουσα συναισθηματική κατάσταση των συμμετεχόντων δεν επηρέασαν τις απαντήσεις τους στην εκδικητικότητα, εξασφαλίζοντας ότι αυτές δόθηκαν με αυθόρμητο και αυθεντικό τρόπο. Η σύνδεση της εκδικητικότητας με την έννοια της δικαιοσύνης χρήζει περαιτέρω εξέτασης και αποσαφήνισης. Τα παρόντα ευρήματα είναι σημαντικά διότι υποδεικνύουν τις πιθανότητες που υπάρχουν, ανάλογα με την παραβατική πράξη, να εκδηλωθεί εκδικητική συμπεριφορά. Γίνεται εμφανής η ανάγκη, από την πλευρά των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, να βελτιωθούν οι μέθοδοι παροχής ψυχολογικής στήριξης στα θύματα των συγκεκριμένων παραβατικών πράξεων, ώστε η εκδίκηση να μην αποτελεί προτιμώμενη επιλογή, και από την πλευρά της πολιτείας, να ληφθούν μέτρα προς αποκατάσταση της

δικαιοσύνης με έναν τρόπο που θα συμβάλλει στην επαναφορά της θετικής ταυτότητας των θυμάτων.

Λέξεις κλειδιά: εκδίκηση, συγχώρεση, τραυματικό/ντροπιαστικό σενάριο, κοινωνική ταυτότητα, δοξασίες περί δίκαιου κόσμου

Abstract

The current research investigates the way in which the quality of the offending act, practiced by the offender to the victim, just world beliefs and gender, influence the desire for revenge or forgiveness. The originality of this essay has to do with the fact that all attention is focused on the nature and the particular dimensions of two transgressive acts (rape and road traffic accident) and their impact on vengeance and forgiveness. For the first time it was examined in Greek population the relationship between just world beliefs and revenge/forgiveness. The sample was consisted of 140 Greek undergraduate students of Panteion University and University of Athens, with an average age of 20.44 years. Participants were asked, firstly, to answer questions about their just world beliefs (so called independent variable) and after reading a text that referred to a traumatic incident, such as road traffic accident, or a traumatic / humiliating incident, such as rape (experimental independent variable), to answer questions concerning the expected and the proposed victim's reaction (first measurement of the dependent variable). Then, questions about their current emotional state (how they felt at the time that they completed the questionnaire) and social desirability (whether their desire to be socially agreeable influenced their responses) were answered to ensure the authenticity of responses on vengeance scale (second measurement of the dependent variable), that was completed at the end. Results showed that in the condition of an already humiliating and traumatic incident,

participants chose revenge to greater extent than in the condition of an only traumatic incident. Based on the theory of social identity, shame and humiliation that characterize an already traumatic scenario degrade victim's social identity. Participants preferred revenge in the rape case than in the road traffic accident case, as result to the representation they had that victims needed to restore their identity. Furthermore, it appears that gender affects the desire for revenge, as men gave more revengeful responses than women. It was observed that just world beliefs didn't interact with the two types of scenarios and gender, on vengeance scale. Concerning social desirability and participants' current emotional state, it was observed no impact on the spontaneity and authenticity of their responses. The connection of revenge with the notion of justice requires further examination and clarification. The findings of this research are significant because they indicate the possibilities that exist, depending on the offending act, to provoke desire for revenge. It becomes evident that on the one hand, mental health professionals, who provide psychological support to victims of these particular transgressive acts, should help them deal with the fact that revenge is not the best option and on the other hand, the state should take measures to restore justice in a way that will contribute to the restoration of victims' self esteem and positive social identity.

Keywords: revenge, forgiveness, traumatic/humiliating scenario, social identity, just world beliefs

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πειραματική έρευνα διαπραγματεύθηκε την επιθυμία για εκδίκηση και συγχώρεση από την οπτική της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Στόχος ήταν να εξετασθεί η διαφοροποίηση της επιθυμίας για εκδίκηση και συγχώρεση ανάλογα με την φύση του γεγονότος που συζητείται, ανάλογα με τις πεποιθήσεις των ερωτώμενων στον δίκαιο ή στον άδικο κόσμο και τέλος, ανάλογα με το φύλο τους. Σε ένα πρώτο επίπεδο, παρουσιάζονται οι σημαντικότερες κοινωνιοψυχολογικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί με αντικείμενο την εκδικητικότητα και την συγχώρεση, ορισμένα κενά των οποίων αποτέλεσαν το έναυσμα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, παρατίθεται η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας και ο ρόλος που αυτή διαδραματίζει στην εκδήλωση της επιθυμίας για εκδίκηση ή συγχώρεση, έτσι όπως έχει αναδειχθεί από πορίσματα ερευνών.

Σε ένα τρίτο επίπεδο, γίνεται αναφορά σε έρευνες που μελέτησαν τις δοξασίες περί δίκαιου κόσμου και την σύνδεση αυτών με την επιλογή εκδικητικής ή συγχωρητικής συμπεριφοράς. Σε ένα τέταρτο επίπεδο, γίνεται λόγος για τον τρόπο με τον οποίο το φύλο συνδέεται με την εκδικητικότητα. Στο τελευταίο επίπεδο, παρουσιάζονται οι ακριβείς υποθέσεις του παρόντος πονήματος καθώς και το πρωτότυπο και ταυτόχρονα καινοτόμο στοιχείο που αυτή φέρει.

Εκδικητικότητα και Συγχώρεση

Η εκδικητικότητα έχει αποτελέσει, εδώ και πολλά χρόνια, σταθερό μοτίβο τόσο στον χώρο της λογοτεχνίας και του κινηματογράφου όσο και στον χώρο των θρησκευτικών παραδόσεων και νομικών συστημάτων. Οι Schumann και Ross (2010) επισημαίνουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο της εκδίκησης σε πολλές ανθρώπινες κοινωνίες με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί

οδόντος» του Ιουδαϊκού κόσμου, τις μυθικές Ερινύες της Αρχαίας Ελλάδας που απέδιδαν δικαιοσύνη, κυνηγώντας και βασανίζοντας τους ενόχους και τον κώδικα του Χαμουραμί που χαρακτηρίζεται από ανταποδοτική νοοτροπία. Ο πόθος για ακριβή απόδοση όλων όσων προκάλεσε ο δράστης φαίνεται πως κυριαρχούσε όχι μόνο στις δυτικές κοινωνίες αλλά και σε άλλα θρησκευτικά, κοινωνικά και νομικά συστήματα (Strelan, Feather & McKee, 2008).

Οι McCullough, Bellah, Kilpatrick και Johnson (2001) ορίζουν την εκδικητικότητα ως την τάση του ανθρώπου να ανταποδίδει στο δράστη το κακό, τη βλάβη, τη ζημία που αυτός (ο δράστης) του προκάλεσε. Οι ίδιοι ερευνητές, υποστηρίζουν ότι το τραύμα που βιώνει το θύμα, του προκαλεί την αίσθηση ότι έχει υποστεί μια έντονη αδικία, η οποία πρέπει να διορθωθεί και ότι η εκδίκηση μοιάζει με μια θελκτική επιλογή, διότι επιτελεί τρεις βασικές λειτουργίες, την εξισορροπητική, όπου το θύμα προσπαθεί μέσα από την εκδίκηση να καλύψει την απόστασή του από τον δράστη και κατ' αυτόν τον τρόπο η ζυγαριά να ισορροπήσει, τη διδακτική, όπου το θύμα διδάσκει στον δράστη ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά του δεν είναι αποδεκτή ούτε κοινωνικά ούτε ηθικά και πρέπει να τιμωρηθεί γι' αυτήν και τέλος, την αποκαταστατική, όπου το θύμα επιζητεί την αποκατάσταση της εικόνας του και της αυτοεκτίμησής του και απαιτεί την αντιμετώπισή του με σεβασμό.

Ειδικότερα, όταν συντελείται ένα τραυματικό γεγονός το σύστημα του θύματος αποσταθεροποιείται. Για να επανέλθει η ισορροπία θα πρέπει να τελεστεί μια πράξη, η οποία θα αποκαταστήσει την δικαιοσύνη. Στην ουσία, η εκδίκηση μοιάζει με την αποπληρωμή ενός χρέους που πρέπει να πραγματοποιηθεί, για να κλείσει ένα επώδυνο κεφάλαιο του παρελθόντος. Η ανταπόδοση, επιπλέον, θεωρείται μια μορφή ηθικής καθοδήγησης του δράστη καθώς το άτομο που ανταποδίδει τη

ζημιά, του «δίνει ένα μάθημα», συμβάλλει στην ηθική διαπαιδαγώγησή του, ώστε να μην επαναλάβει την συγκεκριμένη ανήθικη συμπεριφορά γενικότερα (γενική πρόληψη) αλλά και προς το ίδιο θύμα (ειδική πρόληψη). Τέλος, η εκδίκηση μοιάζει να αποτελεί σημαντική διέξοδο του προσώπου, προκειμένου να απεκδυθεί της ταυτότητας του θύματος, των αρνητικών συναισθημάτων από τα οποία αυτή συνοδεύεται και των αντιλήψεων και πεποιθήσεων περί αδύναμου, ανυπεράσπιστου και δειλού εαυτού, που αυτή η ταυτότητα φέρει. Μέσω της ανταπόδοσης, το θύμα τονίζει στο δράστη και στους υπόλοιπους μάρτυρες ότι αξίζει καλύτερης αντιμετώπισης, αποκαθιστά την εξουσία του τόσο ως άτομου, όσο και της ομάδας της οποίας αποτελεί μέλος (Gollwitzer et al., 2014), εξασφαλίζει ότι ο δράστης δεν θα βρίσκεται πλέον στην θέση ισχύος, στην οποία βρισκόταν εξαιτίας της άδικης ενέργειας, πετυχαίνει την ενίσχυση της αυτοεκτίμησής του, όπως και την εγκαθίδρυση εκ νέου των κοινωνικών κανόνων που παραβιάστηκαν (Vidmar, 2000).

Παρόλο που η εκδίκηση φαίνεται να είναι μια επιθετική κίνηση, σημαντική ομάδα ψυχολόγων προβάλλει την ιδέα ότι επί της ουσίας αποτελεί έναν αμυντικό μηχανισμό που αποσκοπεί στην επούλωση των βαθύτερων τραυμάτων στο τμήμα εκείνο του ψυχισμού που αποκαλείται «Εγώ». Το άτομο με την εκδίκηση επιθυμεί να καταστρέψει τον άλλο προκειμένου να βελτιώσει την προσωπική και κοινωνική του ταυτότητα που επλήγη με το τραυματικό γεγονός (Socarides, 1966). Συνήθως η βλάβη κατευθύνεται προς το θύτη ο οποίος πρέπει να καταλάβει πως δεν θα έπρεπε να τα είχε βάλει με το θύμα (Gollwitzer & Denzler, 2009). Το να υποφέρει ο δράστης από κάποιο τυχαίο περιστατικό, δεν μοιάζει να ικανοποιεί το θύμα όπως θα συνέβαινε, εάν είχε εκδικηθεί το ίδιο.

Όσον αφορά στη χρησιμότητα της εκδικητικής συμπεριφοράς, η επιστημονική κοινότητα είναι διχασμένη. Από τη μια πλευρά, υποστηρίζεται ότι η ανταπόδοση πιο

πολλά προβλήματα δημιουργεί, ανοίγοντας φαύλους κύκλους, παρά επιλύει, ενώ έχει συνδεθεί θετικά με το νευρωτισμό, το ναρκισσισμό, τη βίωση ενοχών, τύψεων και ντροπής και αρνητικά με την ικανοποίηση από την ζωή καθώς και την προσήνεια (McCullough, Bellah, Kilpatrick & Johnson, 2001). Όσοι τελικά καταφέρνουν και ανταποδίδουν, νιώθουν ότι έχουν υπερεκτιμήσει την γλυκύτητα της εκδίκησης (Carlsmith, Wilson & Gilbert, 2008). Από την άλλη πλευρά, αρκετοί ερευνητές, χωρίς να την επικροτούν, αναγνωρίζουν ορισμένα οφέλη που προκύπτουν από την ανταποδοτική συμπεριφορά, όπως για παράδειγμα, η μείωση της μελλοντικής πρόθεσης για πρόκληση βλάβης από την πλευρά του θύτη, η προώθηση της συνεργασίας και η αποκατάσταση της αυτοεκτίμησης και της ισχύος των εκδικούμενων.

Σχετικά με τους κοινωνιοψυχολογικούς παράγοντες οι οποίοι προκαλούν την εκδήλωση της εκδικητικότητας, οι σημαντικότεροι εξ αυτών είναι η ανάγκη οικοδόμησης, διατήρησης και προφύλαξης μιας θετικής κοινωνικής ταυτότητας, δηλαδή θετικής αυτοαντίληψης, ως ατόμου και ως μέλους μιας κοινωνικής ομάδας και η πεποίθηση ότι η δικαιοσύνη δεν πρόκειται να απονεμηθεί από κανέναν άλλον, συνεπώς, το θύμα πρέπει να φροντίσει μόνο του ώστε να αποκατασταθεί η τάξη και να διορθωθεί η ανισορροπία (Fischer, Haslam & Smith, 2010). Οι ίδιοι ερευνητές, έχοντας ως βάση την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας των Tajfel και Turner (1979) υποστηρίζουν ότι η απόφαση για εκδίκηση είναι κατά βάση το αποτέλεσμα της βλάβης που έχει υποστεί η αυτοεικόνα και η κοινωνική ταυτότητα του θύματος. Οι Schumann και Ross (2010) καθώς και οι Kaiser, Vick και Major (2004), αναφέρουν ότι δεν πρόκειται τόσο για την επίδραση ενός μεμονωμένου στοιχείου όσο για έναν συνδυασμό της επιμονής του θυμού και της οργής που νιώθει το θύμα, με την αντίληψη σχετικά με το κόστος της εκδίκησης, τις πολιτισμικές, δικαιοτικές και

θεολογικές πεποιθήσεις σχετικά με αυτήν, την παρουσία εξωτερικών συστημάτων που μπορούν να επανορθώσουν την δικαιοσύνη εκ μέρους των θυμάτων και την εμπιστοσύνη σε αυτά τα συστήματα.

Παρόλο που υπήρξαν σοβαρές υπόνοιες για τη σύνδεση της εκδικητικότητας με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών, με την ίδια να αποτελεί πηγή αυτών ή αυτές οι συμπεριφορές να είναι αποτέλεσμα αυτής, τόσο σε διαπροσωπικό επίπεδο, όπως οι δολοφονίες, οι βιασμοί και οι μικροκλοπές σε καταστήματα (Turner & Cashdan, 1988· Counts, 1987· Scully & Marolla, 1985· Bradford, 1982) όσο και σε διομαδικό επίπεδο, όπως η συμμετοχή σε τρομοκρατικές οργανώσεις (Speckhard & Akhmedova, 2006), το ενδιαφέρον των ερευνητών στράφηκε περισσότερο προς τις ατομικές διαφορές και τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που ωθούν το άτομο στην εκδίκηση (Zdaniuk & Bobocel, 2012· McCullough, Bellah, Kiplpatrick & Johnson, 2001), λιγότερο προς τις κοινωνιοψυχολογικές συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξή της, όπως είναι για παράδειγμα η προσβολή της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων και των ομάδων (Van Prooijen & Lam, 2007· Fischer, Haslam & Smith, 2010) και κανένας ερευνητής δεν ασχολήθηκε με τη φύση του παραπτώματος, αδικήματος ή εγκλήματος, το οποίο δύναται να προκαλέσει εκδικητικές συμπεριφορές ή να αποτελέσει μορφή εκδίκησης, και τις ιδιαιτερότητες αυτού.

Πιο συγκεκριμένα, πριν από την παρούσα εργασία, δεν είχε δοθεί ανάλογη προσοχή στην ίδια την άδικη πράξη, το είδος της, τις ποικίλες διαστάσεις που το κάθε είδος διαθέτει και τις πιθανότητες ανάλογα με το είδος της πράξης να προκαλέσει την επιθυμία για εκδίκησης. Ανάμεσα, δηλαδή στην μελέτη της εκδικητικότητας που επικράτησε την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα και στην διερεύνηση της συγχωρητικής συμπεριφοράς που

ακολούθησε, υπήρξε ένα κενό, στο οποίο το παρόν πόνημα προσπαθεί να ρίξει φως, και αφορούσε στην εξέταση της ίδιας της πράξης που προκαλεί την εκδίκηση.

Από τις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών ψυχολόγων εστίασε την προσοχή του στη διερεύνηση της συγχωρητικότητας, η οποία εννοιολογικά βρίσκεται στον αντίποδα της εκδικητικότητας. Η συγχώρεση αποτελεί μια εμπρόθετη και ενσυνείδητη διαδικασία, η οποία συμπεριλαμβάνει αλλαγή στα συναισθήματα και τη στάση απέναντι στο δράστη και έτσι, το άτομο που αποφασίζει να συγχωρέσει, απομακρύνεται από την επιθυμία για εκδίκηση, τον θυμό και την οργή (McCullough, Fincham & Tsang, 2003). Η συγχώρεση συχνά αποτελεί τμήμα της αποκατάστασης της τάξης πραγμάτων και της επανόρθωσης της καθημερινότητας, με την μόνη διαφορά ότι η συγχώρεση μπορεί να συντελεστεί και μονόδρομα, ενώ η αποκατάσταση και η επανόρθωση απαιτούν την σύμπραξη και των δυο πλευρών καθώς και την αμοιβαία αποδοχή τους (Philpot & Hornsey, 2006). Για τους Exline και Baumeister (2000) η συγχώρεση μοιάζει με την ακύρωση ενός χρέους που έπρεπε ο δράστης να πληρώσει στο θύμα.

Από την πλευρά της, η συγχώρεση συμβάλλει σε θετικές μεταβολές στην διάθεση του ατόμου, βελτιώνει την σωματική και πνευματική υγεία, αποκαθιστά την αίσθηση προσωπικής ισχύος, αυξάνει τις πιθανότητες συμφιλίωσης ανάμεσα στον δράστη και το θύμα, προωθεί την επίλυση πραγματικών διομαδικών αλλά και ενδοομαδικών συγκρούσεων, μειώνει τις εκδηλώσεις ψυχοπαθολογιών, αυξάνει την αίσθηση της ευημερίας αλλά και του προσωπικού ελέγχου της ροής των γεγονότων, επανορθώνει την εγγύτητα των σχέσεων (Fincham, Beach & Davila, 2004 · Cairns, Hewstone & Niens, 2005). Ωστόσο, η ίδια η συγχώρεση έχει και μια σκοτεινή πλευρά, μπορεί όταν γίνεται σε ένα πλαίσιο βίας που δεν έχει φτάσει στο τέλος της,

να αποβεί αρκετά επικίνδυνη για το θύμα, διατηρώντας την αστάθεια που έχει προκληθεί και την συνέχιση της βίας από την πλευρά του δράστη, ο οποίος προσλαμβάνει την συγχώρεση ως μια μορφή αδυναμίας (Staub & Pearlman, 2006). Η τάση του ατόμου να συγχωρέσει, όπως και ο βαθμός στον οποίο θα συγχωρέσει, φαίνεται να επηρεάζεται τόσο από ενδοατομικούς παράγοντες όπως η ίδια η ενοχή που μπορεί να νιώθει το θύμα για προηγούμενες ατασθαλίες του (Jordan, Flynn & Cohen, 2015) όσο και από διαπροσωπικούς όπως είναι η εγγύτητα ή η οικειότητα που υπήρχε ανάμεσα στο θύμα και το δράστη πριν την εκδήλωση της βλαπτικής, για το θύμα, συμπεριφοράς (Karremans & Van Lange, 2008).

Κοινωνική Ταυτότητα

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, έτσι όπως αναπτύχθηκε από τους Tajfel και Turner (1979), σύμφωνα με ευρήματα ερευνών (Sjostrom & Gollwitzer, 2014· Fischer, Haslam & Smith, 2010· Van Prooijen & Lam, 2007) είναι ικανή να ερμηνεύσει ένα σημαντικό τμήμα της εκδικητικότητας και της συγχωρητικότητας. Κατά τους Tajfel και Turner (1979) η κοινωνική ταυτότητα είναι η αντίληψη που έχουμε για τον εαυτό μας, δηλαδή, η αναπαράσταση σχετικά με το ποιοι είμαστε. Αυτή η αναπαράσταση αποτελείται τόσο από την αυτοεικόνα, την εικόνα που οι ίδιοι έχουμε σχηματίσει για τον εαυτό μας, όσο από την ετεροεικόνα, την εικόνα που οι άλλοι έχουν διαμορφώσει για το πρόσωπό μας. Η κοινωνική ταυτότητα αφορά στον τρόπο με τον οποίο αυτοπροσδιοριζόμαστε ως άτομα και ως μέλη μιας ή και περισσοτέρων κοινωνικών ομάδων. Στόχος του ατόμου είναι να διαθέτει μια θετική κοινωνική ταυτότητα, διότι αυτή θα συμβάλλει στην αύξηση ή διατήρηση της εκτίμησης που τρέφει για τον εαυτό. Για αυτό το λόγο επιδίδεται, διαρκώς, σε συγκρίσεις προκειμένου να διαπιστώσει και να εξασφαλίσει την ανωτερότητά του. Το

κρίσιμο σημείο με την κοινωνική ταυτότητα είναι όταν από τις συγκρίσεις αυτές προκύπτει η κατωτερότητα της ταυτότητας. Σε αυτή την περίπτωση το υποκείμενο είτε θα εγκαταλείψει το στοιχείο εκείνο που υποβαθμίζει την ταυτότητά του – συνήθως την κοινωνική ομάδα, της οποίας είναι μέλος και η οποία φέρει αυτό το χαρακτηριστικό- είτε θα επιδιώξει να προσδώσει με κάποιον τρόπο στην ήδη υπάρχουσα κοινωνική του ταυτότητα ή στην κοινωνική ομάδα που ήδη ανήκει, ένα καινούριο θετικό χαρακτηριστικό, μια νέα θετική διάκριση προκειμένου να αποκατασταθεί η αυτοεκτίμησή του (Van Prooijen & Lam, 2007).

Οι Fischer, Haslam και Smith (2010) έδειξαν πως ανάλογα με την πτυχή της κοινωνικής ταυτότητας που θίγεται, για παράδειγμα προσβολή της εθνικής ταυτότητας ή της ταυτότητας του φύλου, αυξάνεται ή μειώνεται η τάση των προσώπων για εκδίκηση. Οι Sjostrom και Gollwitzer (2014) υποστήριξαν ότι η ανταπόδοση του κακού μπορεί να γίνει τόσο στον ίδιο το δράστη όσο και σε κάποιον άλλον, που δεν προκάλεσε μεν την βλάβη, εντούτοις, ανήκει στην κοινωνική ομάδα του δράστη ή τουλάχιστον έχει όλα τα χαρακτηριστικά της ομάδας του δράστη. Αυτού του είδους η εκδίκηση φαίνεται να προκαλεί την ίδια ικανοποίηση που θα προκαλούσε εάν το θύμα εκδικούταν τον ίδιο το δράστη και όχι κάποιον άλλον με τα ίδια χαρακτηριστικά. Αυτό συμβαίνει διότι μπορεί τη βλάβη να μην την υπέστη ο αυτουργός, αλλά τουλάχιστον υπέστη βλάβη κάποιος με τις ίδιες κοινωνικές υπαγωγές με τον δράστη.

Οι Van Prooijen και Lam (2007) υποστήριξαν ότι όταν η ενδοομάδα έχει ή διατηρεί υψηλότερο στάτους από την εξωομάδα, στην οποία ανήκει ο δράστης, τότε οι άνθρωποι ενδιαφέρονται λιγότερο για ανταπόδοση και τιμωρία σε σχέση με την περίπτωση που η ενδοομάδα έχει χαμηλότερο στάτους συγκριτικά με την εξωομάδα του δράστη. Φαίνεται πως η δικαιολόγηση της ανταπόδοσης εξαρτάται από την

κοινωνική κατηγοριοποίηση τόσο των θυμάτων όσο και των παρατηρητών αλλά και από την διομαδική σύγκριση και το στάτους που αποδίδουν στην ενδοομάδα και την εξωομάδα.

Στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται και προστατεύεται η κοινωνική ταυτότητα ενός προσώπου θα πρέπει να προστεθεί και η διάσταση του χρόνου (Μαντόγλου, 2009). Ειδικότερα, μια ταυτότητα δεν κατασκευάζεται μόνο από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του εαυτού στο παρόν, αλλά η διαμόρφωσή της βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του πρόσφατου αλλά και του μακρινού παρελθόντος. Το άτομο δημιουργεί αναπαραστάσεις για όλα όσα έχει ζήσει στο παρελθόν και μέσω αυτών πλάθει την ταυτότητά του. Ωστόσο, από αυτές τις αναπαραστάσεις στην κοινωνική μνήμη του διατηρούνται όσες συμβάλλουν στην κατασκευή μιας συμπαγούς και θετικής ταυτότητας, ενώ αποσιωπούνται και «αποσβήνονται» από αυτήν όσες την χρωματίζουν ιδιαιτέρως αρνητικά. Για παράδειγμα, μια επιτυχία σίγουρα θα την θυμάται το άτομο. Θα προσπαθήσει, όμως, να ξεχάσει ένα ατύχημα ή μια επαγγελματική αποτυχία ή οποιοδήποτε άλλο γεγονός που είναι τραυματικό μεν, αλλά δεν στιγματίζει την κοινωνική ταυτότητα. Έτσι, η εμπειρία αυτή δεν θα ανήκει στο χώρο της μνήμης αλλά θα ενταχθεί στην ιδιαίτερη κατηγορία της *λήθης-φάρμακο*. Το υποκείμενο, σε αυτήν την περίπτωση, δεν θα επιμείνει στην αποσιώπησή του γεγονότος, διότι αυτό δεν βλάπτει σε επικίνδυνο βαθμό την ταυτότητα.

Όμως, ένας βιασμός, μια φυλάκιση και γενικότερα κάθε γεγονός που δεν είναι απλά τραυματικό αλλά ταυτόχρονα φέρει και τη διάσταση της ντροπής, στιγματίζει την ταυτότητα του προσώπου, την υποβαθμίζει σε σχέση με τους άλλους που δεν έχουν βιώσει κάποιο παρόμοιο περιστατικό. Έτσι, τέτοιες αναπαραστάσεις του παρελθόντος δεν επικοινωνούνται αλλά τοποθετούνται στο πηγάδι της *λήθης*

φαρμάκι» (Μαντόγλου, 2010). Το κοινωνικό υποκείμενο, εν ολίγοις, χρησιμοποιεί τις στρατηγικές μνήμης και λήθης αποσκοπώντας στην ικανοποίηση της υψίστης ανάγκης του να διατηρήσει με οποιοδήποτε κόστος μια θετική ταυτότητα. Στο πλαίσιο αυτής της ανάγκης, το άτομο μπορεί να προβεί σε πράξεις εκδίκησης, προκειμένου να ξεπλύνει από πάνω του το μίasma της αρνητικής ταυτότητας.

Ειδικότερα, όταν προσβάλλεται η κοινωνική ταυτότητα και ο κίνδυνος να μετατραπεί σε αρνητική καταδοκεί, είναι πολύ πιθανό να εκδηλωθεί εκδικητική συμπεριφορά προκειμένου να επαναφερθεί στην ταυτότητα, η θετική ποιότητα που αυτή διέθετε, προτού τελεστεί η προσβολή ή η αδικία. Τα γεγονότα που δεν επικοινωνούνται, δηλαδή τα τραυματικά και ταυτόχρονα ντροπιαστικά γεγονότα που τοποθετούνται στην *λήθη-φαρμάκι*, πιθανολογείται πως έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό την δυνατότητα να πυροδοτήσουν την εκδήλωση εκδικητικών τάσεων και συμπεριφορών, σε σχέση με τα γεγονότα που είναι μεν τραυματικά αλλά συγκαταλέγονται σε αυτά της *λήθης-φάρμακο*, για τα οποία πιθανολογείται ότι οδηγούν σε πιο συγχωρητικές συμπεριφορές.

Πεποιθήσεις περί Δίκαιου Κόσμου

Όπως επεσήμαναν οι Schumann και Ross (2010) αλλά και οι Kaiser, Vick και Major (2004), η εμφάνιση της επιθυμίας για εκδίκηση δεν είναι αποτέλεσμα ενός μεμονωμένου στοιχείου αλλά ένας συνδυασμός παραγόντων και ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες τοποθετούνται οι δικαιοκές αντιλήψεις που φέρουν οι άνθρωποι, δηλαδή οι δοξασίες τους για τον άδικο ή δίκαιο κόσμο.

Οι πεποιθήσεις περί δίκαιου κόσμου βασίζονται στην ανάγκη του κοινωνικού υποκειμένου να αισθάνεται ότι είναι μέρος ενός κόσμου, μιας κοινωνίας η οποία διέπεται από σταθερότητα, τάξη και προβλεψιμότητα (Bowlby, 1969 · Greenberg,

Solomon & Pyszczynski, 1991 · Jost & Banaji, 1994 · Lerner, 1980). Η πίστη σ' ένα δίκαιο κόσμο παραπέμπει στην αντίληψη ότι ο κόσμος διέπεται από κανόνες δικαιοσύνης που εγγυώνται ότι ο καθένας παίρνει στην ζωή αυτό που του αξίζει. Σύμφωνα με τον Lerner (1997), οι θρησκείες διδάσκουν πως κανένας πιστός δεν θα υποφέρει άδικα, υπονοώντας ότι ο κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε είναι δίκαιος. Οι Rubin και Perla (1975) επισημαίνουν ότι η διδασκαλία περί δίκαιου κόσμου πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό μέσα από μύθους που δίνουν έμφαση στα οφέλη που προκύπτουν από μια καλή συμπεριφορά και τις τιμωρίες που προκύπτουν από μια κακή. Οι δοξασίες περί δίκαιου κόσμου εξ ορισμού ενθαρρύνουν τη δικαιολόγηση τιμωριών που υπομένουν τα άτομα, στο πλαίσιο της αντίληψης ότι κανείς «παθαίνει ό,τι του αξίζει» (Lerner & Simmons, 1966). Η μεγαλύτερη προσφορά των πεποιθήσεων αυτών είναι ότι χάρη σε αυτές το άτομο δεν αισθάνεται ευάλωτο μπροστά στα αρνητικά, τραυματικά ή ντροπιαστικά γεγονότα (Bulman & Wortman, 1977 · Hafer & Olson, 1993 · Lambert, Burroughs, & Nguyen, 1999).

Η βίωση, ωστόσο, ενός τραυματικού γεγονότος έρχεται συχνά σε σύγκρουση με την πεποίθηση ότι ο κόσμος είναι δίκαιος, όταν το άτομο που θυματοποιείται έχει συμπεριφερθεί καλόπιστα και σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες, διότι αυτό σημαίνει πως το τραυματικό γεγονός που έζησε με κάποιον τρόπο το είχε προκαλέσει, ευθύνεται για αυτό, το άξιζε δεδομένου ότι ο κόσμος είναι δίκαιος. Επομένως, εδώ παρουσιάζεται ένα ιδιαίτερα συγκρουσιακό δίλημμα, ή ο κόσμος είναι άδικος και άσχημα γεγονότα συμβαίνουν σε δίκαιους ανθρώπους ή ο κόσμος είναι δίκαιος και το θύμα έπρεπε να υποστεί αυτό που υπέστη, παρόλο που είχε συμπεριφερθεί σωστά. Εδώ είναι και το σημείο όπου οι δοξασίες περί δίκαιου κόσμου συνδέονται με την εκδικητικότητα.

Όταν το θύμα πιστεύει βαθιά μέσα του ότι άξιζε να του συμβεί ό,τι του συνέβη, τότε δεν του δημιουργείται η επιθυμία για εκδίκηση καθώς δεν υφίσταται κάποια αδικία που πρέπει να διορθωθεί. Αντιθέτως, όταν πιστεύει ότι ο κόσμος είναι δίκαιος και εκείνο είχε φερθεί ορθά σύμφωνα με τους νόμους και κανόνες αυτού του κόσμου, και παρόλα αυτά θυματοποιείται με τραυματικό τρόπο, τότε δημιουργείται μέσα του η αίσθηση της αδικίας καθώς θεωρεί ότι δεν άξιζε αυτήν την άδικη συμπεριφορά. Η σκέψη ότι μέσα σε έναν δίκαιο κόσμο το άτομο υπέστη μια κατάφωρη αδικία προκαλεί φόβο, αγωνία, άγχος. Όσο πιο πολύ πιστεύει στις δοξασίες περί δίκαιου κόσμου και αδικείται, τόσο κυριεύεται από αρνητικά συναισθήματα και από την επιθυμία για εκδίκηση (Kaiser, Vick & Major, 2004).

Όσον αφορά στον παρατηρητή, δηλαδή στο πρόσωπο το οποίο λαμβάνει γνώση μιας μη νόμιμης συμπεριφοράς εις βάρος τρίτου τότε αυτό κατά τους Van Prooijen και Lam (2007) πιθανολογείται ότι θα προκαλέσει πιο έντονες αντιδράσεις με βάση τις δικές του πεποιθήσεις περί δικαίου. Έτσι, όσο πιο πολύ πιστεύουν οι παρατηρητές ότι ο κόσμος είναι δίκαιος και ότι το θύμα αδικήθηκε και υπέστη σοβαρή ζημία, τόσο περισσότερο αναμένεται να εμφανισθεί η επιθυμία για ανάλογη ανταπόδοση σε αυτόν που αδικεί.

Ο ρόλος του φύλου

Ανάμεσα στους παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στην εκδικητικότητα συγκαταλέγεται και το φύλο των προσώπων. Ένας διόλου ασήμαντος αριθμός ερευνητών τείνει να υποστηρίζει πως και το φύλο επηρεάζει την επιθυμία για εκδίκηση ή για συγχώρεση (Miller, Worthington & McDaniel, 2008 · Singer et al., 2006), με τους άνδρες να επιλέγουν περισσότερο εκδικητικές και λιγότερο συγχωρητικές συμπεριφορές και τις γυναίκες περισσότερο συγχωρητικές και λιγότερο εκδικητικές.

Η παρούσα έρευνα

Το πρωτότυπο και καινοτόμο στοιχείο της παρούσας έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι μέχρι την παρούσα φάση, δεν είχε μελετηθεί η ίδια η φύση και οι ιδιαιτερότητες της παραβατικής πράξης που ασκείται από το δράστη στο θύμα σε σχέση με την επιθυμία για εκδίκηση ή συγχώρεση, παρόλο που βιβλιογραφικά υπήρχαν υπόνοιες για παραβατικές πράξεις, οι οποίες προκαλούν εκδικητικότητα και μερικές φορές είναι και αποτέλεσμα αυτής (Speckhard & Akhmedova, 2006· Turner & Cashdan, 1988· Counts, 1987· Scully & Marolla, 1985· Bradford, 1982). Επιπλέον, δεν έχει εξετασθεί, μέχρι την παρούσα έρευνα, η σχέση της εκδίκησης και της συγχώρεσης με την πίστη στον δίκαιο ή άδικο κόσμο στον ελλαδικό χώρο. Στόχος, επομένως, του παρόντος πονήματος είναι η διερεύνηση της επίδρασης του είδους της παραβατικής πράξης με τη βοήθεια αντίστοιχου σεναρίου (τραυματικό και τραυματικό/ντροπιαστικό σενάριο), των πεποιθήσεων περί δίκαιου ή άδικου κόσμου και του φύλου στην εκδήλωση εκδικητικών ή συγχωρητικών τάσεων. Με αυτό το σκεπτικό διαμορφώθηκαν και οι υποθέσεις της έρευνας. Ειδικότερα:

- I. Το είδος του σεναρίου θα επιδράσει καταλυτικά στην εκδήλωση εκδικητικών ή συγχωρητικών τάσεων. Αναμένεται, στη συνθήκη του τραυματικού/ντροπιαστικού σεναρίου (βιασμός) μεγαλύτερη επιθυμία για εκδίκηση και μικρότερη για συγχώρεση απ' ότι στη συνθήκη του τραυματικού σεναρίου (τροχαίο) **(H1)**.
- II. Όσον αφορά στο φύλο αναμένεται οι άνδρες να εκδηλώσουν μεγαλύτερη επιθυμία για εκδίκηση και μικρότερη για συγχώρεση σε σχέση με τις γυναίκες **(H2)**.

III. Στη συνθήκη τραυματικού/ντροπιαστικού σεναρίου (βιασμός) αναμένεται οι ερωτώμενοι να επιλέξουν ως αναμενόμενο τρόπο δράσης, σε μεγαλύτερο βαθμό, τη σιωπή δηλαδή να συνεχίσει το θύμα σαν να μην συνέβη κάτι σε σχέση με τη συνθήκη του τραυματικού σεναρίου (τροχαίο). Στον προτεινόμενο τρόπο δράσης αναμένεται οι συμμετέχοντες να προτιμήσουν περισσότερο την αυτοδικία, η οποία είναι κομμάτι της εκδίκησης, στη συνθήκη του βιασμού σε σχέση με τη συνθήκη του τροχαίου. Στη συνθήκη του τροχαίου αναμένεται να προτιμηθεί, ως αναμενόμενος τρόπος δράσης, περισσότερο η καταγγελία σε σχέση με τη συνθήκη του βιασμού. Όσον αφορά στον προτεινόμενο τρόπο δράσης, αναμένεται και πάλι να επιλεγεί περισσότερο η καταγγελία στη συνθήκη του τροχαίου σε σχέση με τον βιασμό **(H3)**.

IV. Θα υπάρξει συνδιακύμανση της επίδρασης του είδους του σεναρίου, των πεποιθήσεων περί δίκαιου κόσμου και του φύλου στους παράγοντες εκδίκησης και συγχώρεσης. Οι άνδρες της συνθήκης τραυματικού/ντροπιαστικού σεναρίου (βιασμός) που πιστεύουν περισσότερο σε έναν δίκαιο κόσμο, θα εκδηλώσουν τη μεγαλύτερη επιθυμία για εκδίκηση. Η μεγαλύτερη επιθυμία για συγχώρεση θα παρατηρηθεί στις γυναίκες που πιστεύουν σε έναν άδικο κόσμο και έχουν διαβάσει το τραυματικό σενάριο (τροχαίο) **(H4)**.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Το αρχικό δείγμα αποτελούταν από 170 άτομα που ήταν παρόντα κατά τη διάρκεια των μαθημάτων στα τμήματα Ψυχολογίας και Κοινωνιολογίας του Παντείου

Πανεπιστημίου και στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του ΕΚΠΑ. Ωστόσο, επειδή το δείγμα-στόχος ήταν προπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες ελληνικής καταγωγής (για αποφυγή επίδρασης πολιτισμικών διαφορών) ηλικίας έως και 26 ετών, αποκλείστηκαν συμμετέχοντες, οι οποίοι ήταν είτε μεγαλύτερης ηλικίας είτε αλλοδαπής καταγωγής. Δεν λήφθηκαν υπόψη τα ερωτηματολόγια που δεν είχαν απαντηθεί όλες οι ερωτήσεις. Συνολικά, για τους προαναφερθέντες λόγους, απορρίφθηκαν 30 ερωτηματολόγια. Το τελικό δείγμα αποτελείται από 140 συμμετέχοντες, εκ των οποίων 48 ήταν άνδρες και 92 γυναίκες. Ο μέσος όρος της ηλικίας των συμμετεχόντων είναι 20,44 χρονών και ο τόπος καταγωγής τους είναι σε ποσοστό 48,6% η Αθήνα και ακολουθούν άλλες περιοχές της ελληνικής επικράτειας.

Διαδικασία

Το δείγμα προσεγγίστηκε με την μέθοδο της ευκαιριακής δειγματοληψίας, κατά τα πρότυπα του Farrokhi (2012), δηλαδή κατόπιν συνεννοήσεως με τους διδάσκοντες των μαθημάτων, χορηγήθηκαν ερωτηματολόγια σε όλους τους φοιτητές και τις φοιτήτριες που βρίσκονταν στην αίθουσα, τη συγκεκριμένη ώρα και ημέρα. Στην πειραματική έρευνα μεταξύ συμμετεχόντων που διεξήχθη, ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν οι πεποιθήσεις των συμμετεχόντων περί δίκαιου ή αδίκου κόσμου (επικαλούμενη ανεξάρτητη μεταβλητή) και η τραυματική ή η τραυματική και ταυτόχρονα ντροπιαστική διάσταση του γεγονότος (πειραματική μεταβλητή) που τους παρουσιαζόταν με την μορφή κειμένου (τραυματικό κείμενο και τραυματικό/ντροπιαστικό κείμενο). Επιπλέον, εξετάστηκε, με την κλίμακα Panas, ο βαθμός στον οποίο μπορεί η τρέχουσα συναισθηματική κατάσταση των συμμετεχόντων όπως και με την κλίμακα κοινωνικής επιθυμητότητας, η επιθυμία τους να είναι κοινωνικά αρεστοί μέσω των απαντήσεών τους, να επηρεάσουν τον τρόπο που συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο και ιδιαίτερα τη συμπλήρωση της

κλίμακας εκδικητικότητας και συγχώρεσης, που αποτέλεσαν την εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας.

Όσον αφορά στη διαδικασία που ακολουθήθηκε, οι συμμετέχοντες, καταρχάς, απάντησαν σε τέσσερις ερωτήσεις σχετικές με τα δημογραφικά τους στοιχεία (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, καταγωγή). Κατόπιν, κλήθηκαν να συμπληρώσουν την κλίμακα σχετικά με τις δοξασίες για τον δίκαιο κόσμο. Έπειτα, τους ζητήθηκε να διαβάσουν ένα τραυματικό ή ένα τραυματικό/ντροπιαστικό σενάριο ανάλογα με τη συνθήκη, στην οποία είχαν τοποθετηθεί τυχαία, και να απαντήσουν σε δύο ερωτήσεις σχετικά με τον προτεινόμενο και αναμενόμενο τρόπο δράσης του προσώπου που θυματοποιήθηκε, με τέσσερα υποερωτήματα η καθεμιά (πρώτη μέτρηση εκδικητικότητας), σε δύο ερωτήσεις για την φύση του γεγονότος που διάβασαν (τραυματική ή τραυματική και ντροπιαστική ταυτόχρονα) και σε πέντε σχετικά με τον βαθμό ντροπής που πίστευαν πως ένιωθε το πρόσωπο-θύμα της υπόθεσης. Τέλος, συμπλήρωναν την κλίμακα αρνητικών και θετικών συναισθημάτων, κλίμακα κοινωνικής επιθυμητότητας και την κλίμακα εκδικητικότητας (δεύτερη μέτρηση εκδικητικότητας).

Μέσα συλλογής – Μετρήσεις

Το είδος του σεναρίου

Η βασική ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο χειρισμού, ήταν το είδος του σεναρίου με το οποίο θα έρχονταν αντιμέτωποι οι συμμετέχοντες. Η εγχειρηματοποίηση έγινε με την βοήθεια ενός κειμένου, στο οποίο περιγράφηκε στη μια συνθήκη ένα τραυματικό γεγονός και στην άλλη συνθήκη ένα τραυματικό και ταυτόχρονα ντροπιαστικό γεγονός (βλ. Παράρτημα Α, σελ.50). Ειδικότερα, λήφθηκαν υπόψη τα πορίσματα έρευνας σχετικά με γεγονότα που αναφέρουν οι άνθρωποι ως τραυματικά ή ντροπιαστικά και τα οποία επιθυμούν να ξεχάσουν

(Μαντόγλου, 2011). Μεταξύ των τραυματικών γεγονότων αναφέρεται κάποιο τροχαίο ατύχημα ή κάποια αποτυχία στον επαγγελματικό ή εκπαιδευτικό χώρο, ενώ μεταξύ των τραυματικών/ντροπιαστικών γεγονότων κάποιος βιασμός, κάποια φυλάκιση ή κάποια χρήση παραισθησιογόνων ουσιών. Από αυτά τα γεγονότα χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα στις πειραματικές συνθήκες, ο βιασμός ως ντροπιαστικό και τραυματικό γεγονός και το τροχαίο ατύχημα ως απλά τραυματικά γεγονός. Ωστόσο, θεωρήθηκε σκόπιμο, στην παρούσα έρευνα, να ελεγχθεί η πρόσληψη του κάθε γεγονότος από τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Έτσι, τους ζητήθηκε να απαντήσουν σε δυο ερωτήσεις σχετικές με το κατά πόσο το γεγονός που διάβασαν, ανάλογα με την συνθήκη, τους φάνηκε τραυματικό ή τραυματικό και ντροπιαστικό ταυτόχρονα, για το πρόσωπο που το έζησε και, κατόπιν, να απαντήσουν σε πέντε ερωτήσεις που διαπραγματευόντουσαν την ντροπή που ενδεχομένως να αισθάνεται το πρόσωπο-θύμα της υπόθεσης, εμπνευσμένες από την κλίμακα των Marschall, Sanftner και Tangney (1994).

Όσον αφορά στο κείμενο αυτό καθεαυτό που χρησιμοποιήθηκε, να επισημάνουμε ότι αποσιωπήθηκε το φύλο των πρωταγωνιστών για να αφαιρεθεί η τυχόν επίδρασή του στις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Επιπλέον, διατηρήθηκε σταθερός ο αριθμός των λέξεων στα δύο κείμενα (158 λέξεις), όπως και τα ονόματα των πρωταγωνιστών αλλά και οι ηλικίες τους, οι οποίες ήταν κοντά στις ηλικίες του δείγματος-στόχου. Διατηρήθηκε σταθερή η απουσία επιλόγου και στα δυο κείμενα για να δοθεί από τους συμμετέχοντες. Τέλος, έχοντας ως απώτερο σκοπό τα δυο κείμενα να διαφέρουν μονάχα στην διάσταση της ντροπής και στοχεύοντας στην αποφυγή ύπαρξης συγκεκριμένων μεταβλητών, το κάθε σενάριο δόθηκε σε 10 προπτυχιακούς φοιτητές του τμήματος ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, με μέσο όρο τα 25,3 έτη, προτού χορηγηθεί στο μεγαλύτερο δείγμα-στόχο. Ειδικότερα,

αφού οι φοιτητές ενημερώθηκαν για το στόχο της έρευνας, τους ζητήθηκε να διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο που τους είχε μοιραστεί και να αναφέρουν, στο πλαίσιο συζήτησης, διαφορές που παρατηρούν μεταξύ των δυο κειμένων καθώς και προβληματισμούς ή προτάσεις για βελτίωση των δυο σεναρίων. Με αυτόν τον τρόπο, τα δυο κείμενα απέκτησαν την τελική τους μορφή, με την οποία χρησιμοποιήθηκαν στο τελικό ερωτηματολόγιο.

Όσον αφορά στον έλεγχο της τραυματικής ή τραυματικής/ντροπιαστικής πρόσληψης του σεναρίου (έλεγχος χειρισμού), πραγματοποιήθηκε ανάλυση διακύμανσης ως προς έναν παράγοντα με ανεξάρτητη μεταβλητή το είδος του σεναρίου (τραυματικό και τραυματικό/ντροπιαστικό) και εξαρτημένη μεταβλητή τον βαθμό που θεωρούσαν οι συμμετέχοντες ότι το κείμενο είναι όντως τραυματικό και όντως ντροπιαστικό, η οποία έδειξε ότι για την τραυματική φύση των γεγονότων δεν υπήρξε κάποια σημαντική διαφοροποίηση [$F(1,138) = 1.112, p < .293$]. Τόσο το σενάριο για το τροχαίο (M.O. = 6.78) όσο και το σενάριο για το βιασμό (M.O. = 6.68) έγιναν αντιληπτά ως το ίδιο τραυματικά. Ως προς την ντροπιαστική φύση των σεναρίων, από τα αποτελέσματα της ανάλυσης διακύμανσης [$F(1,138) = 91.393, p < .000$] φάνηκε ότι το σενάριο του βιασμού έγινε αντιληπτό ως ντροπιαστικό (M.O. = 5.46), σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι το σενάριο με το τροχαίο ατύχημα (M.O. = 3.49), επιβεβαιώνοντας το σκεπτικό ότι το σενάριο βιασμού συγκαταλέγεται στα τραυματικά/ντροπιαστικά γεγονότα.

Σχετικά με τις πέντε ερωτήσεις για την πρόσληψη των αισθημάτων του θύματος που ακολουθούσαν (θα ντρέπεται, θα αισθάνεται άχρηστο, αδύναμο, ασήμαντο, «ν' ανοίξει η γη να το καταπιεί»), για καθεμία από τις οποίες οι ερωτώμενοι σημείωναν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε μία επταβάθμια κλίμακα τύπου Likert, η ανάλυση διακύμανσης προς έναν παράγοντα που

πραγματοποιήθηκε με ανεξάρτητη μεταβλητή το είδος του σεναρίου και εξαρτημένη μεταβλητή, αυτήν την φορά, τα αισθήματα ντροπής που πίστεψαν οι ερωτώμενοι ότι νιώθει το θύμα του σεναρίου [$F(1,138) = 89.315, p < .000$], έδειξε ότι στην συνθήκη βιασμού (M.O. = 5.66) οι συμμετέχοντες απέδιδαν πιο έντονα συναισθήματα ντροπής από ότι στην συνθήκη του τροχαίου ατυχήματος (M.O. = 3.62), υποδεικνύοντας έτσι, την τραυματική και ταυτόχρονα ντροπιαστική φύση του βιασμού.

Δοξασίες περί δίκαιου κόσμου

Η κλίμακα πεποιθήσεων περί δίκαιου κόσμου χρησιμοποιήθηκε για να ελεγχθεί η επίδρασή της στην εκδικητικότητα. Οι δοξασίες του δίκαιου κόσμου μετρήθηκαν με μια σύντομη εκδοχή, εμπνευσμένη από την κλίμακα των Rubin και Peplau (1975), και περιλάμβανε 6 ερωτήσεις με ικανοποιητική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .71$). Οι πεποιθήσεις περί δίκαιου κόσμου αποτέλεσε την επικαλούμενη μεταβλητή της έρευνας, καθώς δεν υπέστη κάποιον πειραματικό χειρισμό. Έτσι, στην στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων που ακολούθησε έγινε έλεγχος ως προς την κανονικότητα της κατανομής της (τεστ Kolmogorov-Smirnov, $p = 0.001, < 0.05$, Shapiro-Wilk, $p = 0.77, > 0.05$, αντίστοιχο διάγραμμα ποσοστημορίων, θηκόγραμμα). Έχοντας εξασφαλίσει την κανονικότητα της κατανομής, η επταβάθμια κλίμακα μετατράπηκε, με βάση την διάμεσο (3.83), σε διβάθμια, όπου το 1 αντιστοιχούσε στην πίστη στον άδικο κόσμο και περιλάμβανε το 53.6% των απαντήσεων και το 2 στην πίστη στον δίκαιο κόσμο και περιλάμβανε το 46.3% των απαντήσεων.

Εκδικητικότητα

Η εκδικητικότητα αποτέλεσε την εξαρτημένη μεταβλητή της έρευνας και για την μέτρησή της χρησιμοποιήθηκαν δυο μέσα. Συγκεκριμένα, η πρώτη μέτρηση πραγματοποιήθηκε μέσα από δυο ερωτήσεις, με τέσσερα υποερωτήματα η καθεμιά. Η πρώτη ερώτηση αφορούσε στον αναμενόμενο τρόπο δράσης, δηλαδή στο τι πίστευαν

ότι θα πράξει το θύμα και η δεύτερη ερώτηση στον προτεινόμενο τρόπο δράσης δηλαδή στο πώς θα συμβούλευαν το θύμα να δράσει. Από τις τέσσερις πιθανές επιλογές όφειλαν να σημειώσουν μόνο μία:

- α. να καταφύγει το θύμα στα όργανα της δικαιοσύνης,
- β. να αυτοδικήσει το θύμα,
- γ. να ξεχάσει το θύμα, και
- δ. κάτι άλλο (που μπορούσε να προσθέσει ο συμμετέχων).

Επιπρόσθετα, η εκδικητικότητα μετρήθηκε και με την κλίμακα εκδικητικότητας των Stuckless και Goranson (1992), η οποία περιλάμβανε 20 ερωτήσεις σχετικά με την εκδίκηση και την συγχώρεση και διέθετε μια πολύ ικανοποιητική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .92$). Δεδομένου ότι η κλίμακα ήταν στα αγγλικά και δεν υπήρχε κάποια ελληνική μετάφραση, έπρεπε να γίνει μετάφραση, έλεγχος αξιοπιστίας και εξωτερικής εγκυρότητας όπως και προσαρμογή αυτής σε ελληνικά δεδομένα. Σε μια πρώτη φάση, ελήφθη η σχετική άδεια μετάφρασής της, κατόπιν επικοινωνίας με την ερευνήτρια, που διέθετε τα πνευματικά δικαιώματα για την κατασκευή της κλίμακας. Για τη μετάφραση της κλίμακας χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της διπλής μετάφρασης, δηλαδή, έγινε πρώτα η μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά και στη συνέχεια ακολούθησε η μετάφραση από τα ελληνικά στα αγγλικά από δύο διαφορετικά άτομα, τα οποία κατέχουν πιστοποιημένα σε άριστο επίπεδο την αγγλική γλώσσα. Κατά τη μετάφραση, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην εννοιολογική απόδοση, ώστε το ερωτηματολόγιο να είναι αναγνώσιμο και εύκολα κατανοητό από τους συμμετέχοντες (βλ. Παράρτημα Β, σελ.51).

Στη συνέχεια, η κλίμακα απαντήθηκε από 15 προπτυχιακούς φοιτητές του τμήματος ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, με μέσο όρο ηλικίας τα 19,8 έτη. Στόχος ήταν η κατανόηση των προτάσεων στην ελληνική γλώσσα και η αποφυγή

λαθών ή ασαφειών. Οι συμμετέχοντες λάμβαναν πληροφορίες σχετικές με το αντικείμενο της κλίμακας και, μετά την συμπλήρωσή της, ακολούθησε συζήτηση σε θέματα κατανόησης, ευκρίνειας, δυσκολίας και ασάφειας των ερωτήσεων. Στις ερωτήσεις που διαπιστώθηκαν ενδοιασμοί ή υπήρξαν προβληματισμοί, ζητήθηκε πρόταση εναλλακτικής διατύπωσης. Προχωρώντας στο επόμενο στάδιο ελέγχου της κλίμακας, δόθηκε προς απάντηση σε άλλους 44 φοιτητές (υπερδιπλάσιος αριθμός ερωτωμένων ως προς τον αριθμό των λημμάτων της κλίμακας) από το τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου με μέσο όρο ηλικίας τα 21,3 έτη. Τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης τύπου varimax που εφαρμόστηκε στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην κλίμακα ανέδειξαν δύο παράγοντες που ερμήνευαν το 62% της συνολικής διακύμανσης. Ο πρώτος παράγοντας, που ερμήνευε το 49% της συνολικής διακύμανσης, συμπύκνωνε τις προτάσεις που παραπέμπουν στον πυρήνα της εκδίκησης. Ο δεύτερος παράγοντας που ερμήνευε το 13% της συνολικής διακύμανσης αποτελούταν από τις προτάσεις της συγχώρεσης.

Κατά την χορήγηση της κλίμακας στο τελικό δείγμα των 140 ατόμων, αναδείχθηκαν και πάλι δύο παράγοντες, ίδιοι με τους αρχικούς. Ειδικότερα, η παραγοντική ανάλυση τύπου varimax που εφαρμόστηκε στα 20 λήμματα της κλίμακας της εκδικητικότητας ανέδειξε δύο παράγοντες, οι οποίοι ερμηνεύουν το 69.91 % της συνολικής διακύμανσης. Ο πρώτος παράγοντας αφορούσε την εκδικητικότητα και είχε ιδιαίτερα υψηλή αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .97$) ερμηνεύοντας το 47.03 % της συνολικής διακύμανσης, ενώ ο δεύτερος παράγοντας, με εξίσου ικανοποιητική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .89$) αφορούσε την συγχώρεση και ερμήνευε το 22.89 % της συνολικής διακύμανσης (Πίνακας 1). Η συνολική αξιοπιστία της κλίμακας στην παρούσα έρευνα ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική (Cronbach's $\alpha = .97$).

Πίνακας 1

Παραγοντική Ανάλυση Τύπου Varimax Κλίμακας Εκδικητικότητας με Μέσους Όρους και Τυπικές Αποκλίσεις

Κλίμακα Εκδικητικότητας	Εκδίκηση	Συγχ/ση	M.O.	T.A
Αξίζει τον χρόνο μου η εκδίκηση κάποιου που με πλήγωσε	.81	.29	3.82	2.02
Είναι σημαντικό για εμένα να εκδικούμαι ανθρώπους που με πλήγωσαν	.83	.41	3.41	1.89
Προσπαθώ να πατσιζώ με οποιονδήποτε με πληγώνει	.82	.33	3.69	1.84
Είναι καλύτερο να αποφεύγεις την εκδίκηση	.51	.61	3.97	1.96
Περασμένα ξεχασμένα	.50	.66	4.44	1.81
Είναι σωστό να εκδικείσαι κάποιον που σε πλήγωσε	.79	.36	3.66	1.87
Όχι μόνο νευριάζω αλλά και ανταποδίδω	.81	.27	3.96	1.91
Συγχωρώ εκείνους που με πλήγωσαν	.42	.68	4.34	1.60
Είμαι εκδικητικό άτομο	.83	.30	3.59	1.80
Οφθαλμός αντί οφθαλμού	.86	.28	3.45	1.73
Η εκδίκηση είναι ηθικά λάθος	.43	.64	4.17	1.95
Εάν κάποιος μου δημιουργήσει πρόβλημα θα βρω οπωσδήποτε τρόπο να τον κάνω να το μετανιώσει	.83	.21	3.87	1.95
Άνθρωποι που επιμένουν να εκδικούνται είναι αποκρουστικοί	.52	.49	3.91	2.04
Όταν μου φέρονται άσχημα, εκδικούμαι	.83	.32	3.72	1.87
Η τιμή προϋποθέτει το να εκδικείσαι κάποιον που σε πλήγωσε	.75	.38	3.11	1.69
Είναι πιο σημαντικό το έλεος από την εκδίκηση	.42	.73	4.23	1.73
Οποιοσδήποτε με προκαλεί, αξίζει την τιμωρία που θα του δώσω	.85	.28	3.79	2.07
Είναι καλύτερο να γυρνάς και το άλλο μάγουλο	-.07	.77	5.88	1.40
Η επιθυμία για εκδίκηση με κάνει να αισθάνομαι ντροπή	.25	.61	5.15	1.62
Η εκδίκηση είναι γλυκιά	.82	.28	4.09	1.98

Σημείωση. Με έντονη γραμματοσειρά, οι φορτίσεις >.60. Με (-) νοείται η αρνητική φόρτιση. M.O. = Μέσος όρος, T.A. = Τυπική απόκλιση. Για n = 140.

Αυθεντικότητα απαντήσεων

Η εκδικητικότητα αποτελεί μια έννοια ευάλωτη στην κοινωνική επιθυμητότητα. Στην προσπάθεια των ατόμων να επιδείξουν έναν καλό εαυτό ή μια κοινωνικά επιθυμητή εικόνα του εαυτού τους, μπορεί να δώσουν «ψεύτικες» απαντήσεις ή απαντήσεις που θεωρούν ότι αναμένει ο ερευνητής, παραμορφώνοντας έτσι τα αποτελέσματα της έρευνας. Για αυτό τον λόγο, συμπεριλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο δυο κλίμακες με τις οποίες εξασφαλίζεται η αυθεντικότητα των απαντήσεων και αποφεύγεται η παρείσφρηση άλλων μεταβλητών πέραν της πειραματικής και της επικαλούμενης μεταβλητής. Πρόκειται για την κλίμακα της κοινωνικής επιθυμητότητας και την κλίμακα της τρέχουσας συναισθηματικής κατάστασης.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η σύντομη εκδοχή της κλίμακας των Crowne και Marlowe (1960) για την κοινωνική επιθυμητότητα, όπως αναπτύχθηκε από τον Reynolds (1981) και περιλάμβανε 13 ερωτήσεις με την επιλογή «Ναι» ή «Όχι» (βλ. Παράρτημα, σελ.). Από την ανάλυση συσχέτισεως των απαντήσεων στην κλίμακα εκδικητικότητας με αυτές στην κλίμακα κοινωνικής επιθυμητότητας, παρατηρήθηκε ότι δεν υπήρξε καμία συσχέτιση, ούτε θετική ούτε αρνητική, ανάμεσα στον παράγοντα της εκδίκησης ($r=-.142$, $p=.093$) καθώς και στον παράγοντα της συγχώρεσης ($r=-.109$, $p=.199$) με την κλίμακα της κοινωνικής επιθυμητότητας. Αυτό σημαίνει ότι οι αποκρίσεις των συμμετεχόντων στην κλίμακα εκδικητικότητας δεν σχετίζονταν με τις αποκρίσεις τους στην κλίμακα κοινωνικής επιθυμητότητας. Συνεπώς, οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι απάντησαν αυθόρμητα και με αυθεντικότητα στις ερωτήσεις σχετικά με την κοινωνική επιθυμητότητα, που ουσιαστικά λειτουργεί ως «μεθοδολογικός ανιχνευτής ψεύδους» (Stuckless & Goranson, 1992) όπως και στην κλίμακα της εκδικητικότητας.

Για την τρέχουσα συναισθηματική κατάσταση χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Συναισθημάτων Panas (Watson, Clark & Tellegen, 1988), η οποία περιλάμβανε 20 ερωτήσεις, 10 για αρνητικά συναισθήματα με ικανοποιητική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .88$) και 10 για θετικά συναισθήματα που ένιωθαν οι συμμετέχοντες κατά την διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου με ικανοποιητική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha = .87$). Η κλίμακα υπήρχε στην ελληνική γλώσσα στην εκτεταμένη μορφή των 60 λημμάτων (Μωραΐτου, Γαλανάκης, Σαλιώνη και Χατζηθεοδώρου, 2011). Από την ανάλυση συσχέτισης ανάμεσα στις αποκρίσεις των ερωτωμένων στην κλίμακα εκδικητικότητας και στην κλίμακα συναισθημάτων παρατηρήθηκε ότι δεν υπήρξε καμία συσχέτιση, ούτε θετική ούτε αρνητική, ανάμεσα στην παράγοντα εκδίκησης και την υποκλίμακα αρνητικών συναισθημάτων ($r = .126, p < .05$) καθώς και την υποκλίμακα θετικών συναισθημάτων ($r = -.062, p < .05$). Όσον αφορά στον παράγοντα της συγχώρεσης, ούτε εδώ παρουσιάστηκε κάποια θετική ή αρνητική με την υποκλίμακα αρνητικών συναισθημάτων ($r = -.142, p < .05$) καθώς και με την υποκλίμακα θετικών συναισθημάτων ($r = -.181, p < .05$). Αυτό σημαίνει ότι οι απαντήσεις των ερωτωμένων στην κλίμακα εκδικητικότητας δεν σχετίζονταν με τις απαντήσεις που έδιναν σε αυτήν των συναισθημάτων. Φάνηκε, συνεπώς, ότι οι ερωτώμενοι δεν επηρεάστηκαν στις απαντήσεις τους από τα αρνητικά ή θετικά συναισθήματα που μπορεί να ένιωθαν την στιγμή της συμπλήρωσης.

Στατιστική Επεξεργασία

Η στατιστική επεξεργασία των ποσοτικών δεδομένων της έρευνας έγινε με την εφαρμογή του λογισμικού προγράμματος SPSS v.20. Εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση, ανάλυση διακύμανσης και ανάλυση συνδιακύμανσης. Για τη συνάφεια των λημμάτων στις κλίμακες χρησιμοποιήθηκε το Cronbach's alpha. Για τη συσχέτιση μεταξύ της κλίμακας εκδικητικότητας με την κοινωνική επιθυμητότητα καθώς και

της κλίμακας αρνητικών/θετικών συναισθημάτων με την κλίμακα εκδικητικότητας χρησιμοποιήθηκε το Pearson's r.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Αλληλεπίδραση δίκαιου κόσμου, είδους σεναρίου και φύλου στην εκδικητικότητα

Το πρώτο στάδιο στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας είναι η εξέταση της αλληλεπίδρασης του είδους του κειμένου (πειραματική ανεξάρτητη μεταβλητή) με τις δοξασίες περί δίκαιου κόσμου (επικαλούμενη ανεξάρτητη μεταβλητή) και το φύλο στην εκδήλωση εκδικητικότητας ή συγχωρητικότητας. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση συνδιακύμανσης (Ancova) από την οποία φάνηκε ότι δεν υπήρξε κάποια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση της εκδικητικής και συγχωρητικής συμπεριφοράς ως προς αυτούς τους τρεις παράγοντες, καθώς το κριτήριο του Levene για την εκδικητικότητα [$F(26,139) = 2.054, p < .00$] και για την συγχώρεση [$F(26,139) = 2.248, p < .00$] ήταν στατιστικά σημαντικό, που σημαίνει ότι η μηδενική υπόθεση περί μη ύπαρξης διαφοροποίησης γίνεται δεκτή. Συνεπώς, η υπόθεση (**H4**) για την αλληλεπίδραση των δοξασιών περί δίκαιου κόσμου με το τραυματικό και τραυματικό/ντροπιαστικό σενάριο και το φύλο στην εκδικητικότητα και την συγχώρεση δεν επιβεβαιώνεται [$F(5,139) = 1.313, p = .26$]. Το επόμενο στάδιο στην ανάλυση των αποτελεσμάτων είναι η εξέταση της επίδρασης της πειραματικής ανεξάρτητης μεταβλητής (είδος του σεναρίου) στις δύο διαφορετικές μετρήσεις της εκδικητικότητας, δηλαδή στις απαντήσεις των συμμετεχόντων πρώτον, όσον αφορά στον αναμενόμενο και προτεινόμενο τρόπο δράσης του προσώπου που θυματοποιείται και δεύτερον, στην κλίμακα εκδικητικότητας.

Επίδραση του είδους του σεναρίου στον αναμενόμενο και προτεινόμενο τρόπο δράσης

Πραγματοποιήθηκε ανάλυση διακύμανσης με ανεξάρτητη μεταβλητή το είδος του σεναρίου και εξαρτημένες τον αναμενόμενο και προτεινόμενο τρόπο δράσης. Από την ανάγνωση του Πίνακα 2, στον οποίο εγγράφονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις για τον αναμενόμενο και προτεινόμενο τρόπο δράσης του θύματος για καθένα από τα σενάρια, παρατηρούμε ότι οι συμμετέχοντες αναμένουν πως το θύμα θα επιλέξει σε μεγαλύτερο βαθμό να προχωρήσει τη ζωή του σαν να μη συνέβη ποτέ το γεγονός (M.O. = 2.89) στη συνθήκη του τραυματικού/ντροπιαστικού γεγονότος (βιασμού), σε σχέση με τη συνθήκη του τραυματικού γεγονότος (τροχαίου ατυχήματος) (M.O. = 1.61), [F(1,138) = 25.672, p<.000]. Η καταγγελία ήταν προτιμότερη στην συνθήκη του τροχαίου ατυχήματος (M.O. = 5.97), σε σχέση με την συνθήκη του βιασμού (M.O. = 3.35), [F(1,138) = 143.915, p<.000]. Όσον αφορά στον προτεινόμενο τρόπο δράσης, η αυτοδικία (M = 3.14) επιλέγεται περισσότερο στην συνθήκη του βιασμού απ' ότι στη συνθήκη του τροχαίου ατυχήματος (M = 2.54), [F(1,138) = 4.506, p = .036], ενώ η καταγγελία προτείνεται περισσότερο στη συνθήκη του τροχαίου (M = 6.38) παρά στη συνθήκη του βιασμού (M = 5.99), [F(1,138) = 6.089, p = .015].

Πίνακας 2

Μέσοι Όροι και Τυπικές Αποκλίσεις αναμενόμενου και προτεινόμενου τρόπου δράσης ανά συνθήκη

	Βιασμός		Τροχαίο	
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Αναμενόμενος Τρόπος Δράσης				
Καταγγελία	3.35	1.48	5.97	1.06
Αυτοδικία	2.99	1.24	3.19	1.55
Συνεχίζει	2.89	1.84	1.61	1.02
Προτεινόμενος Τρόπος Δράσης				
Καταγγελία	5.99	.95	6.38	.93
Αυτοδικία	3.14	1.80	2.54	2.54
Συνεχίζει	1.79	1.12	1.55	1.11

Σημείωση. Με έντονη γραμματοσειρά για $p < .05$. M.O. = Μέσος όρος, T.A. = Τυπική απόκλιση. Για $n = 140$.

Συνοψίζοντας οι ερωτώμενοι προτίμησαν περισσότερο, στον αναμενόμενο τρόπο δράσης, την συνέχιση της ζωής σα να μη συνέβη κάτι, από την πλευρά του θύματος, στην συνθήκη βιασμού, από ότι στην συνθήκη του τροχαίου. Η καταγγελία φάνηκε να τους εκφράζει περισσότερο στην συνθήκη του τροχαίου, από ότι στην συνθήκη του βιασμού στον αναμενόμενο τρόπο δράσης. Στον προτεινόμενο τρόπο δράσης, η καταγγελία προτιμήθηκε περισσότερο στην συνθήκη του τροχαίου, σε σχέση με την συνθήκη του βιασμού, ενώ η αυτοδικία φάνηκε να τους εκφράζει περισσότερο στην συνθήκη βιασμού από ότι στην συνθήκη τροχαίου, επιβεβαιώνοντας την αρχική υπόθεση (**H3**).

Όσον αφορά στην τέταρτη επιλογή «άλλο» που υπήρχε στο ερωτηματολόγιο στον αναμενόμενο τρόπο δράσης αναφέρθηκαν μόνο τέσσερις απαντήσεις, ανάμεσά

τους η βίωση σύγχυσης (1 απάντηση), η εσωτερικήευση (1 απάντηση) και η στροφή προς κάποιο αγαπημένο πρόσωπο (2 απαντήσεις). Στον προτεινόμενο τρόπο δράσης υπήρξαν πέντε απαντήσεις συνολικά στην επιλογή «άλλο» ανάμεσα τους η στροφή σε ειδικό (4 απαντήσεις) και η κλήση αστυνομίας (1 απάντηση).

Επίδραση είδους σεναρίου στην εκδίκηση και την συγχώρεση

Ανάλυση διακύμανσης πραγματοποιήθηκε για να εξετασθεί η επίδραση του είδους του σεναρίου στους δύο παράγοντες της κλίμακας της εκδικητικότητας, στην εκδίκηση και την συγχώρεση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων τόσο στην εκδίκηση [$F(1,139) = 19.613$, $p < .00$] όσο και στην συγχώρεση [$F(1,139) = 21.040$, $p < .00$] ανάλογα με το αν διάβαζαν το τραυματικό κείμενο ή το τραυματικό/ντροπιαστικό κείμενο. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, όπου εγγράφονται οι μέσοι παραγοντικοί δείκτες και οι τυπικές αποκλίσεις των δύο παραγόντων, της εκδίκησης και της συγχώρεσης, ως προς το είδος του κειμένου, στην συνθήκη του βιασμού (τραυματικού/ντροπιαστικού γεγονότος) οι ερωτώμενοι εκφράζονται περισσότερο με τον παράγοντα της εκδίκησης σε σχέση με την συγχώρεση, ενώ στην συνθήκη του τροχαίου, (τραυματικό γεγονός) επιλέχθηκε περισσότερο, η συγχώρεση. Συνεπώς, η υπόθεση (**H1**) για την καταλυτική επίδραση του τραυματικού/ντροπιαστικού σεναρίου στην εκδήλωση εκδικητικών τάσεων, μοιάζει να επιβεβαιώνεται.

Πίνακας 3

Μέσοι Παραγοντικοί Δείκτες και Τυπικές Αποκλίσεις της εκδίκησης και της συγχώρεσης ανά συνθήκη

	Συγχώρεση		Εκδίκηση	
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Βιασμός	-.27	.82	.36	1.04
Τροχαίο	.34	1.04	-.16	.93

Σημείωση. M.O. = Μέσος όρος, T.A. = Τυπική απόκλιση. Για $n = 140$. Με έντονη γραμματοσειρά η $p < .05$. Με (-) νοείται η αρνητική φόρτιση καθώς πρόκειται για παραγοντικούς δείκτες.

Επίδραση φύλου στην εκδίκηση και την συγχώρεση

Από την ανάλυση διακύμανσης, χρησιμοποιώντας ως σταθερό παράγοντα το φύλο και ως εξαρτημένες την εκδίκηση και την συγχώρεση, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς το φύλο στον παράγοντα της εκδίκησης [$F(1,138) = 21.688, p < .00$]. Ειδικότερα φάνηκε ότι οι άνδρες (M.O. = .50) εκδηλώνουν περισσότερες εκδικητικές τάσεις από ότι οι γυναίκες (M.O. = -.27) επιβεβαιώνοντας την αρχική υπόθεση (H2) σχετικά με την μεγαλύτερη προτίμηση του ανδρικού φύλου προς την εκδικητικότητα συγκριτικά με το γυναικείο φύλο.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να αναδείξει τη διαφοροποίηση της επιθυμίας για εκδίκηση ή συγχώρεση ανάλογα με την ποιότητα της παραβατικής πράξης που έχει συντελεσθεί από το δράστη εις βάρος του θύματος. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η εκδικητικότητα δεν παρουσιάζεται κατόπιν μιας οποιασδήποτε τραυματικής εμπειρίας ή οποιουδήποτε τύπου αδικίας. Η ανάγκη για εκδίκηση και απόδοση της δικαιοσύνης από τα ίδια τα θύματα αναδύεται περισσότερο επιτακτική μπροστά σε ένα επώδυνο και ντροπιαστικό γεγονός, όπως είναι ο βιασμός, παρά σε ένα τραυματικό γεγονός, όπως είναι το τροχαίο.

Φαίνεται ότι η αυτοδικία και η εκδίκηση συμβάλλουν στην αποκατάσταση της αυτοεικόνας των θυμάτων (Zdaniuk & Bobocel, 2012) και, με όρους κοινωνικής ταυτότητας, τα βοηθούν να οικοδομήσουν εκ νέου την κοινωνική τους ταυτότητα (Van Prooijen & Lam, 2007) αφαιρώντας από την κοινωνική αναπαράσταση του εαυτού την αρνητική διάσταση που το τραυματικό/ντροπιαστικό γεγονός της είχε προσδώσει. Το θύμα, κατά τους συμμετέχοντες, μετά από έναν βιασμό θα φερθεί σαν να μην συνέβη κάτι. Μοιάζει, δηλαδή, να υπάρχει η κοινωνική αναπαράσταση ότι το θύμα ενός τέτοιου συμβάντος θα αποσιωπήσει το γεγονός και θα προσπαθήσει να το καταχωνιάσει στο πηγάδι της λήθης-φαρμάκι, επιβεβαιώνοντας την θεωρία της κοινωνικής λήθης (Μαντόγλου, 2009), η οποία πρεσβεύει ότι ένα γεγονός που ταπεινώνει και εξευτελίζει το πρόσωπο, δεν επικοινωνείται εύκολα στους άλλους, καθώς «τσαλακώνει» την αυτοπεποίθηση και διαρρηγνύει την ταυτότητα του κοινωνικού υποκειμένου. Προτείνεται η αυτοδικία, από τους ερωτώμενους, ως τρόπος δράσης διότι φαίνεται να αποτελεί την ενέργεια εκείνη, στην οποία πρέπει να προβεί το άτομο, προκειμένου να εξασφαλίσει μια θετική διάκριση στην ταυτότητά του, για να μην αναγκαστεί να εγκαταλείψει μια από τις κοινωνικές ομάδες υπαγωγής του. Πρόκειται για την δράση εκείνη με την οποία θα απομακρυνθεί το «μιάσμα», από τη δυσάρεστη αυτή εμπειρία, μακριά από την ταυτότητα του θύματος.

Το τροχαίο ατύχημα, από την άλλη πλευρά, και η εγκατάλειψη του θύματος από το δράστη στην άσφαλτο ως τραυματικό, μονάχα, γεγονός οδήγησε τους συμμετέχοντες να δηλώσουν ότι το θύμα θα είχε μεγαλύτερη επιθυμία, από ότι στην συνθήκη του βιασμού, για επικοινωνία και εξωτερίκευση της κατάστασης, ωθώντας το στην καταγγελία. Στις αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων, η ταυτότητα ενός τέτοιου θύματος δεν προσβλήθηκε ούτε υποβαθμίστηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καθίσταται αναγκαία η σιωπή και η αυτοδικία. Επιπλέον, η επιθυμία για εκδίκηση

ήταν σαφέστατα μικρότερη στη συνθήκη του τροχαίου απ' ό,τι στη συνθήκη του βιασμού, ενώ η επιθυμία για συγχώρεση ήταν πολύ πιο έντονη σε αυτή την συνθήκη οδηγώντας μας στη σκέψη πως η διάσταση του «τραυματικού» σε ένα γεγονός δεν επαρκεί για να πυροδοτήσει την εκδικητικότητα. Το άτομο, σύμφωνα με τις αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων, δεν θα μπει στην πολύπλοκη, χρονοβόρα και συχνά απαιτητική από άποψη πνευματικών και οικονομικών πόρων διαδικασία της εκδίκησης, για μια εμπειρία που δεν έβλαψε σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό την αυτοεικόνα του.

Όσον αφορά στις πεποιθήσεις περί δίκαιου κόσμου η μη ύπαρξη αλληλεπίδρασής τους με την φύση των σεναρίων που παρουσιάζονταν στους συμμετέχοντες και το φύλο, μας προβληματίζει ιδιαίτερος. Πιθανότατα να μην είναι τόσο το σύστημα των δοξασιών του δίκαιου κόσμου που διαμορφώνει την εκδικητικότητα αλλά κάποιο άλλο στοιχείο εφάμιλλο της αίσθησης της δικαιοσύνης και της αδικίας. Μπορεί αυτή η επιμονή στην εκδικητικότητα στην συνθήκη βιασμού και η αντίστοιχη επιμονή στην καταγγελία και την συγχώρεση στην συνθήκη του τροχαίου να σχετίζεται και με τον βαθμό στον οποίο πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι τα όργανα απονομής της δικαιοσύνης θα ακολουθήσουν όλες τις νόμιμες διαδικασίες, ώστε να προστατευθούν τα θύματα και να τιμωρηθούν οι δράστες αναλόγως. Πιθανότατα, η επιθυμία για εκδίκηση στη συνθήκη του βιασμού να επηρεάζεται από την έλλειψη εμπιστοσύνης προς το ίδιο το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Αντίστοιχα στη συνθήκη του τροχαίου, είναι πιθανόν, να επιλέγεται η καταγγελία, επειδή, σε αναπαραστασιακό επίπεδο, για τους ερωτώμενους, είναι πολύ πιο πιθανό σε τέτοιες υποθέσεις να ακολουθηθούν οι νόμιμες διαδικασίες και να προστατευθούν δεόντως τα θύματα, δείχνοντας, σε αυτήν την περίπτωση, μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην διαδικαστική δικαιοσύνη.

Επομένως, ίσως να είναι η διαδικαστική δικαιοσύνη ή η διανεμητική δικαιοσύνη ή η αποκαταστατική δικαιοσύνη εκείνη που πιθανότατα επηρεάζει την επιθυμία για εκδίκηση, μιας και η ίδια η έννοια της δικαιοσύνης έχει συνδεθεί και βιβλιογραφικά με την εκδικητικότητα (Kaiser, Vick, Major, 2004). Για αυτό τον λόγο, κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω διερεύνηση της μεταβλητής της δικαιοσύνης σε μια μελλοντική μελέτη είτε μέσω των προαναφερθεισών υποκλιμάκων είτε με μια πιο ευρεία κλίμακα για τις δοξασίες περί δίκαιου κόσμου η οποία θα καλύπτει περισσότερες πτυχές από την καθημερινότητα των ατόμων.

Το εύρημα σχετικά με την αυξημένη τάση για εκδίκηση των αντρών έναντι των γυναικών δείχνει πιθανότατα την εσωτερίκευση των παραδοσιακών κοινωνικών ρόλων σχετικά με τον άντρα που δρα και χαρακτηρίζεται από ενεργητικότητα και από μια άμεση επιθυμία για εκδίκηση, σε αντίθεση, με τον γυναικείο ρόλο ο οποίος είναι πιο παθητικός. Ωστόσο, χρήζει περαιτέρω ελέγχου σε μελλοντικές έρευνες. Θα ήταν, επίσης, ενδιαφέρον να διερευνηθεί η ύπαρξη τάσης προς μια πιο έμμεση μορφή εκδικητικότητας, από την πλευρά των γυναικών, μέσω των κοινωνικών υποστηρικτικών δικτύων που γνωρίζουν σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό να χειρίζονται.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην κλίμακα της εκδικητικότητας δεν μολύνθηκαν από την τάση για κοινωνική αρέσκεια και επιθυμητότητα, ούτε από τυχόν θετικά ή αρνητικά συναισθήματα που αισθάνονταν κατά την διάρκεια της συμπλήρωσης. Όταν μελετώνται αρνητικά φορτισμένες μεταβλητές, όπως η εκδικητικότητα, ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι τα άτομα να μας δώσουν απαντήσεις με τις οποίες δεν θα μοιάζουν αντικοινωνικοί ή αποκρουστικοί στα μάτια του ερευνητή, αλλά και απαντήσεις, οι οποίες θα εκπορεύονται από την τρέχουσα συναισθηματική τους κατάσταση. Ωστόσο, στα αποτελέσματα φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες απάντησαν με αυθεντικό τρόπο στο

ερωτηματολόγιο. Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί πως μεθοδολογικά, τουλάχιστον, τα ευρήματά μας έχουν ξεπεράσει τον ύφαλο της κοινωνικής επιθυμητότητας και της τρέχουσας συναισθηματικής κατάστασης.

Το καινοτόμο στοιχείο της παρούσας εργασίας είναι το γεγονός ότι, μέχρι την ολοκλήρωση της εκπόνησής της, δεν είχε πραγματοποιηθεί έρευνα με αντικείμενο την διαφοροποίηση της επιθυμίας για εκδίκηση ανάλογα με τη φύση και τις ιδιαιτερότητες των παραβατικών πράξεων τόσο σε ελληνικό επίπεδο όσο και σε διεθνές. Η γνώση ότι η επιθυμία για εκδίκηση εκδηλώνεται περισσότερο σε παραβατικές πράξεις που ενέχουν τις διαστάσεις του τραυματικού και ντροπιαστικού ταυτόχρονα, όπως ο βιασμός, σε σχέση με άλλες παραβατικές πράξεις που φέρουν μόνο τη διάσταση του τραυματικού, μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση διατομικών και διομαδικών συγκρούσεων, οι οποίες πηγάζουν από την επιθυμία για εκδίκηση αντιμετωπίζοντας την μέσα από την ανάγκη ανοικοδόμησης θετικής κοινωνικής ταυτότητας την οποία αυτή εξυπηρετεί, αλλά και στην βελτίωση των μεθόδων ψυχολογικής υποστήριξης, από την πλευρά των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, για την επούλωση του ψυχικού τραύματος των θυμάτων σε ενδοατομικό επίπεδο.

Η Πολιτεία, από τη δική της πλευρά, λαμβάνοντας υπόψη τις παραβατικές πράξεις, οι οποίες ωθούν περισσότερο στην εκδικητικότητα, καλείται να βελτιώσει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, προκειμένου να είναι περισσότερο αποτελεσματικό, περισσότερο προσιτό και να αποπνέει περισσότερη εμπιστοσύνη στους πολίτες, ώστε η προτιμότερη επιλογή στα τραυματικά/ντροπιαστικά γεγονότα θυματοποίησης να μην είναι η αυτοδικία αλλά η καταγγελία. Επιπρόσθετα, θα μπορούσε το ίδιο το θύμα να συμμετέχει στην διαδικασία επιβολής της ποινής στο θύτη για να νιώθει ότι το ίδιο συνέβαλλε στην αποκατάσταση της δικαιοσύνης και δεν αποτέλεσε έναν απλό θεατή, μειώνοντας έτσι την επιθυμία για εκδίκηση.

Στους περιορισμούς της έρευνας συγκαταλέγεται η έλλειψη πλήθους σεναρίων καθώς χρησιμοποιήθηκαν μόνο δυο και η έλλειψη ελέγχου της τριπλής λειτουργίας της εκδικητικότητας, η οποία υποστηρίχθηκε και αναδείχθηκε από τα ευρήματα της μελέτης των McCullough, Bellah, Kilpatrick και Johnson (2001). Για αυτό το λόγο προτείνεται ως μελλοντική έρευνα η διερεύνηση της ύπαρξης της τριπλής λειτουργίας της εκδικητικότητας, η διαφοροποίησή της ανάλογα με ένα πλήθος σεναρίων και η σύνδεσή της με την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης σε δείγμα από το χώρο τόσο της ψυχικής υγείας όσο και της απονομής δικαιοσύνης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.

Bradford, J. M. (1982). Arson: A clinical study. *Canadian Journal of Psychiatry*, 27, 188-193.

Bulman, R.J, Wortman, C.B., (1977). Attributions of blame and coping in the "real world": severe accident victims react to their lot. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(5), 351-63.

Cairns, E., Tam, T., Hewstone, M., Niens, U. (2005). Intergroup forgiveness and intergroup conflict: Northern Ireland, A case study. In EL Worthington (ed.), *Handbook of Forgiveness*, 461-476. Taylor and Francis.

Carlsmith, K. M., Wilson, T. D., Gilbert, D. T. (2008). The paradoxical consequences of revenge. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 1316-1324.

Counts, D. A. (1987). Female suicide and wife abuse: A cross-cultural perspective. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 17, 194-294.

Exline, J. J., & Baumeister, R. F. (2000). Expressing forgiveness and repentance: Benefits and barriers. In M. E. McCullough, K. Pargament, & C. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research and practice*, 133-155. New York: Guilford.

Farrokhi, F. (2012). Rethinking Convenience Sampling: Defining Quality Criteria *Theory and Practice in Language Studies*, 2(4), 784 - 792. DOI:10.4304/tpls.2.4.784-792.

Fincham, F. D., Beach, S. R., Davila, J. (2004). Forgiveness and conflict resolution in marriage. *Journal of Family Psychology*, 18, 72–81. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.18.1.72>

Fischer, P., Haslam, S. A., Smith, L. (2010). “If you wrong us, shall we not revenge?” Social identity salience moderates support for retaliation in response to collective threat. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 14(2), 143-15. <http://dx.doi.org/10.1037/a0017970>

Gollwitzer, M., Denzler, M. (2009). What makes revenge sweet: Seeing the offender suffer or delivering a message? *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 840-844.

Gollwitzer, M., Skitka, L. J., Wisneski, D., Sjöström, A., Liberman, P., Nazir, S. J., Bushman, B. J. (2014). Vicarious revenge and the death of Osama bin Laden. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40, 604-616.

Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T. (1997). *Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements*. In M. E Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, 61-139. San Diego, CA: Academic Press. DOI: 10.1016/S0065-2601(08)60016-7

Hafer, C.L., Olson, J.M. (1993). Beliefs in a just world, discontent, and assertive actions by working women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 30-38.

Howell, D.C., (2013). *Statistical Methods for Psychology*. Wadsworth.

Jordan, J., Flynn, F. J., Cohen, T. R. (2015). Forgive them for I have sinned: The relationship between guilt and forgiveness of others' transgressions. *European Journal of Social Psychology*, 45, 441–459. DOI: 10.1002/ejsp.2101.

Jost, J. T., Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1-27.

Lambert, A.J., Burroughs, T., Nguyen, T. (1999). Perceptions of risk and the buffering hypothesis: The role of just world beliefs and right-wing authoritarianism.

Personality and Social Psychology Bulletin, 25, 643–656.

Kaiser, C.R., Vick, S.B., Major, B. (2004). A Prospective Investigation of the Relationship Between Just-World Beliefs and the Desire for Revenge After September 11, 2001. *Psychological Science*, 15(7), pp. 503-506. DOI:10.1111/j.0956-7976.2004.00709.x

Karremans, J. C., & Van Lange, P. A. M. (2008). Forgiveness in interpersonal relationships: Its malleability and powerful consequences. *European Review of Social Psychology*, 19, 202–241. DOI: 10.1080/10463280802402609

Lerner, M. J., Simmons, C. H. (1966). Observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 203-210. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/h0023562>

Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum Press.

Lerner, M. J. (1997). What Does the Belief in a Just World Protect Us From: The Dread of Death or the Fear of Understanding Suffering? *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 8(1). DOI:10.1207/s15327965pli0801_5

Marschall, D. E., Sanftner, J. L., Tangney, J. P. (1994). *The State Shame and Guilt Scale (SSGS)*. Fairfax, VA: George Mason University.

McCullough, M. E., Fincham, F. D., Tsang, J. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 540-557.

McCullough, M.E., Bellah, C.G., Kilpatrick, S.D., Johnson, J. L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 601-610.

Miller, A.J., Worthington, E.L., McDaniel, M.A. (2008). Gender and Forgiveness: A Meta-Analytic Review and Research Agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(8), 843-876.

Philpot, C.R., Hornsey, M.J. (2006). Asking forgiveness for the sins of many: Does it work? In *Forgiveness: A sampling of research results*, 24-26. New York: American Psychological Association.

Reynolds, W. M., (1981). Development of reliable and valid short forms of the Marlowe-Crowne Social Desirability Scale. *Journal of Clinical Psychology*, 38(1), 119-125. DOI: 10.1002/1097-4679(198201)38:13.0.CO;2-I

Rubin, Z., Peplau, L.A. (1975). Who believes in a just world? *Journal of Social Issues*, 31(3), 65-89.

Schumann, K., Ross, M. (2010). The Benefits, Costs, and Paradox of Revenge. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(12), 1193–1205. DOI: 10.1111/j.1751-9004.2010.00322.x

Scully, D., Marolla, J., (1985). "Riding the bull at Gilley's": Convicted rapists describe the rewards of rape. *Social Problems*, 32, 251-262.

Singer, T., Seymour, B., O'Doherty, J.P., Stephan, K.E., Dolan, R.J., Frith, C.D. (2006). Empathic neural responses are modulated by the perceived fairness of others. *Nature*, 439, 466-469. DOI:10.1038/nature04271

Sjostrom, A., Gollwitzer, M. (2014). Displaced Revenge: Can revenge taste "sweet" if it aims at a different target? *Journal of Experimental Social Psychology*, DOI: 10.1016/j.jesp.2014.09.016

Socarides, C.W. (1966). On vengeance. The desire to 'get even'. *Journal of the American Psycho-Analytic Association*, 14, 356-75.

Speckhard, A., Akhmedova, K., (2006). The Making of a Martyr: Chechen Suicide Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 29(5), 1-65.

Staub, E., Pearlman, L. A. (2006). Advancing healing and reconciliation. In L. Barbano & R. Sternberg (Eds.), *Psychological interventions in times of crisis*, 213-245. New York: Springer-Verlag.

Strelan, P., Feather, N.T., McKee, I., (2008). Justice and forgiveness: Experimental evidence for compatibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 1538-1544.

Stuckless, N., Goranson, R., (1992). The Vengeance Scale: Development of a measure of attitudes toward revenge. *Journal of Social Behavior & Personality*, 7(1), 25-42.

Tajfel, H., Turner, J. C. (1979). “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks-Cole.

Turner, C., Cashdan, S. (1988). Perception of college student motives for shoplifting. *Psychological Reports*, 62, 855-862.

Van Prooijen, J. W., Lam, J. (2007). Retributive justice and social categorizations: the perceived fairness of punishment depends on intergroup status. *European Journal of Social Psychology*, 37(6), 1244–1255. DOI: 10.1002/ejsp.421.

Vidmar, N. (2000). Retribution and Revenge. In J. Sanders and V. L. Hamilton, (eds.) *Handbook of Justice Research in Law*. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.224754>

Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063-1070.

Zdaniuk, A., Bobocel, D. R. (2012). Vertical individualism and injustice: The self-restorative function of revenge. *European Journal of Social Psychology*, 42, 640-651. DOI: 10.1002/ejsp.1874.

Ελληνική

Μαντόγλου, Α. (2009). *Μνήμες: Ατομικές - Συλλογικές – Ιστορικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη, κοινωνική λήθη: έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*. Αθήνα: Πεδίο.

Μαντόγλου, Α. (2011). Αυτοβιογραφική μνήμη και «λήθη» σε προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο. *Hellenic Journal of Psychology*, 8(2), 193-228.

Μωραΐτου, Μ., Γαλανάκης, Μ., Σαλιώνη, Μ., Χατζηθεοδώρου, Μ. (2011). Η Επίδραση της Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας στην Καταθλιπτική Συμπτωματολογία κατά τη Λοχεία. *Το Βήμα του Ασκληπιού*, 10 (1), 94-117.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

1) Σενάριο συνθήκης βιασμού (τραυματικό/ντροπιαστικό γεγονός)

Παρακάτω παρατίθεται μια αληθινή μαρτυρία όπως παρουσιάστηκε στον καθημερινό τύπο και αφορά τον βιασμό ενός νεαρού ατόμου. Σας παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που το ακολουθούν κυκλώνοντας τον αριθμό που σας εκφράζει σε κάθε ερώτηση. Εάν έχετε κάποια άλλη γνώμη προσθέστε την στην επιλογή «Άλλο».

«...Το πρόσωπο Σ., 22 ετών, γνώρισε το πρόσωπο Φ. μέσω facebook, 28 ετών, που εκδήλωνε μεγάλο ενδιαφέρον για την γνωριμία τους. Μιλούσαν αρκετές ώρες την ημέρα και συνειδητοποίησαν ότι είχαν αρκετά κοινά σημεία. Στο πρώτο ραντεβού, ένα μήνα μετά, το πρόσωπο Σ. πέρασε ωραία μαζί με το πρόσωπο Φ. Δεν υπήρξε σεξουαλική επαφή. Στο δεύτερο ραντεβού πήγαν σε ένα club όπου και ήπιαν αρκετά. Έπειτα, το πρόσωπο Φ. πρότεινε να πάνε σε ένα πάρτι που διοργάνωνε το πρόσωπο Χ. στο σπίτι του. Το πρόσωπο Σ. συμφώνησε. Πήγαν στο διαμέρισμα του προσώπου Χ. Το πρόσωπο Σ. δεν θυμάται πολλά, μόνο κάποιες περιπτώσεις, που δεν επιθυμούσε αλλά ένοιωθε ότι δε μπορούσε να επιβληθεί. Το πρόσωπο Σ. έπεσε θύμα βιασμού από τα πρόσωπα Φ και Χ. Όταν ξύπνησε, το πρόσωπο Σ. ένοιωθε χαμένο. Το πρόσωπο Φ. το πήγε μέχρι το μετρό και το απείλησε να μη σκεφτεί να κάνει καμία ανοησία γιατί το έχουν μαγνητοσκοπήσει και θα το βγάλουν στο διαδίκτυο....»

2) Σενάριο συνθήκης τροχαίου ατυχήματος (τραυματικό γεγονός)

Παρακάτω παρατίθεται μια αληθινή μαρτυρία όπως παρουσιάστηκε στον καθημερινό τύπο και αφορά ένα τροχαίο ατύχημα. Σας παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο και να απαντήσετε στις ερωτήσεις που το ακολουθούν κυκλώνοντας μία μόνο απάντηση:

«.....Το πρόσωπο Σ είναι θύμα ενός τροχαίου ατυχήματος που έγινε μπροστά σε δεκάδες διερχόμενους οδηγούς. Ένα καλοκαιρινό πρωινό επιχείρησε να διασχίσει τον δρόμο για να πάει στη δουλειά όταν παρασύρθηκε από ένα διερχόμενο αυτοκίνητο και εκτινάχθηκε σε απόσταση πολλών μέτρων πέφτοντας πάνω στην άσφαλο. Το πρόσωπο Δ που προκάλεσε το ατύχημα αντί να σταματήσει το όχημα και να καλέσει ασθενοφόρο πάτησε γκάζι και απομακρύνθηκε εγκαταλείποντας το πρόσωπο Σ που είχε χάσει τις αισθήσεις του. Κατά την μεταβίβαση του στο νοσοκομείο από άντρες του ΕΚΑΒ, το πρόσωπο Σ έπεσε σε κωματώδη κατάσταση από την οποία ξύπνησε 6 μήνες αργότερα. Εξαιτίας του ατυχήματος το πρόσωπο Σ έχασε 6 μήνες από την ζωή του, αντιμετωπίζει κινητικές δυσκολίες εξαιτίας του ατυχήματος και απολύθηκε από την δουλειά του. Το πρόσωπο Δ εντοπίστηκε από την τροχαία και όλοι περιμένουν το πώς θα δράσει το πρόσωπο Σ....»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Μεταφρασμένη Κλίμακα Εκδικητικότητας:

Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις;
Κυκλώστε τον αριθμό που αντιστοιχεί στην επιλογή σας.

Η σημασία των αριθμών

Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Μάλλον συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
1	2	3	4	5	6	7

1. Αξίζει τον χρόνο ή τον κόπο μου η εκδίκηση κάποιου/ας που με πλήγωσε.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

2. Είναι σημαντικό για μένα να εκδικούμαι ανθρώπους που με πλήγωσαν.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

3. Προσπαθώ να «πατσιζώ» με οποιονδήποτε με πληγώνει.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

4. Είναι καλύτερο να αποφεύγεις την εκδίκηση.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

5. «Περασμένα ξεχασμένα».

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

6. Είναι σωστό να εκδικείσαι κάποιον/α που σε πλήγωσε.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

7. Όχι μόνο νευριάζω αλλά και ανταποδίδω .

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

8. Συγχωρώ εκείνους που με πλήγωσαν.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

9. Είμαι εκδικητικό άτομο.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

10. Πιστεύω στην φράση «οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος».

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

11. Η εκδίκηση είναι ηθικά λάθος.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

12. Εάν κάποιος/α μου δημιουργήσει κάποιο πρόβλημα, θα βρω οπωσδήποτε έναν τρόπο να τον/την κάνω να το μετανιώσει.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

13. Άνθρωποι που επιμένουν να εκδικούνται είναι αποκρουστικοί.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

14. Όταν μου φέρονται άσχημα, εκδικούμαι.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

15. Η τιμή προϋποθέτει το να εκδικείσαι κάποιον/α που σε πλήγωσε.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

16. Είναι πιο σημαντικό το έλεος από την εκδίκηση.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

17. Οποιοσδήποτε με προκαλεί, αξίζει την τιμωρία που θα του δώσω.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

18. Είναι καλύτερο να «γυρνάς και το άλλο μάγουλο».

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

19. Η επιθυμία για εκδίκηση, με κάνει να αισθάνομαι ντροπή.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------

20. Η εκδίκηση είναι γλυκιά.

Διαφωνώ απόλυτα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ απόλυτα
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------